

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Finanční gramotnost obyvatel

Vypracovala: Zuzana Loudová
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2018

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce PhDr. Olze Vaněčkové za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 11.dubna 2018

Zuzana Loudová

.....

Anotace

Cílem bakalářské práce je zmapování finanční gramotnosti a postojů ke vzdělávání v této oblasti v různých sociálních skupinách a vrstvách obyvatel v České republice. V teoretické části jsou zpracovány základní pojmy finanční gramotnosti, faktory, které ji ovlivňují, i příčiny, proč se lidé dostávají do finančních problémů. Charakterizuje obecné přístupy a motivy k řešení, sleduje roli státu v podpoře dalšího vzdělávání. Teoretická část práce popisuje, jaké typické rysy vykazuje vzdělávání žáků v této problematice na školách v České republice. Cílem praktické části práce je zjistit, jaká je finanční gramotnost v konkrétních skupinách obyvatel, a analyzovat problémy související se vzděláváním v této oblasti, případně poskytnout doporučení pro vzdělávací postupy. Jako základní metoda šetření je použito dotazníkové šetření. Průzkum byl proveden u žáků druhého stupně základní školy.

Klíčová slova

Finanční gramotnost, úroveň finanční gramotnosti, důsledky nízké finanční gramotnosti, dluhová past, finanční vzdělávání

Abstract

The aim of this thesis is to map financial literacy and attitudes to education in this area in different social groups and layers of population in the Czech Republic. At the theoretical level basic concepts of financial literacy are processed, as well as the factors that affect it and the reasons why people get into financial problems. The thesis characterizes the general approaches and themes to address, monitors the role of the state in the promotion of further education. The theoretical part of the thesis describes what typical features are present in the education of pupils in this subject at schools in the Czech Republic. The aim of the practical part of the thesis is to find out, on what level financial literacy is in specific population groups, and to analyse problems of financial education, and, where appropriate, to provide recommendations for educational procedures. As a basic method of the research, a questionnaire survey was used. The survey shall be implemented in the second stage of primary school.

Key words

Financial literacy, level of financial literacy, consequences of low financial literacy, debt trap, financial education

Obsah

ÚVOD	8
1 FINANČNÍ GRAMOTNOST	9
1.1 Vymezení finanční gramotnosti a souvisejících pojmů	9
1.2 Složky finanční gramotnosti	10
1.3 Úroveň finanční gramotnosti obyvatel v sociálním kontextu	12
1.3.1 Rizikové skupiny	13
1.3.2 Příčiny nízké úrovně finanční gramotnosti	14
1.3.3 Faktory ovlivňující úroveň finanční gramotnosti	16
1.3.4 Vzorce chování obyvatel	17
2 DŮSLEDKY NÍZKÉ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	20
2.1 Zadlužování obyvatel	20
2.2 Úvěry a s nimi spojená rizika	20
2.3 Dluhová past	21
2.4 Exekuce	22
2.5 Oddlužení	22
3 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE	23
3.1 Definice finančního vzdělávání a jeho zásady	23
3.2 Výzkumy finanční gramotnosti v České republice	24
3.3 Systém finančního vzdělávání.....	25
3.4 Finanční vzdělávání žáků na nižších vzdělávacích stupních	25
3.4.1 Finanční gramotnost v Rámcových vzdělávacích programech	26
3.4.2 Možnosti rozvoje finanční gramotnosti	26
3.5 Finanční vzdělávání dospělých	28
3.5.1 Další vzdělávání.....	28
3.5.2 Mediální vzdělávání.....	29
3.5.3 Finanční literatura	30
3.5.4 Finanční poradenství.....	31
VÝZKUMNÁ ČÁST	33
4 ÚROVEŇ A PROBLEMATIKA FINANČNÍ GRAMOTNOSTI V KONKRÉTNÍCH SKUPINÁCH	33
4.1 Cíle výzkumu, formulace výzkumných otázek	33
4.2 Metodologie výzkumu	34

4.3	Výsledky dotazníkového šetření	34
4.4	Shrnutí dotazníkového šetření.....	53
4.5	Odpovědi na výzkumné otázky a získané poznatky provedeného výzkumu	54
4.6	Vyvození závěrů a doporučení pro praxi	56
ZÁVĚR		58
SEZNAM LITERATURY.....		60

ÚVOD

V současné době, kdy se neustále zvyšuje zadlužení společnosti a zejména v určitých společenských vrstvách se řada lidí ocitá v tzv. dluhové pasti s mnoha negativními dopady na jednotlivce i celé rodiny, se ukazuje jako zásadní nutnost zvyšování finanční gramotnosti populace.

Nedostatečná finanční gramotnost je příčinou mnoha smutných a tragických příběhů. Lidé s nízkou finanční gramotností nejsou sami schopni řešit svou situaci a volí neefektivní způsoby vedoucí k zadlužování, exekucím, ztrátě životních jistot, kriminalitě, zdravotním a psychickým potížím nebo dokonce k životním tragédiím.

Nízká finanční gramotnost vylučuje dané jedince nebo skupiny z většinové společnosti a izoluje je od možnosti zlepšit svou životní úroveň. Snižuje také bezpečnost před nekalými praktikami některých finančních subjektů.

Tento dopad se však neprojevuje jen v životě jednotlivců, rodin nebo skupin. Nízká finanční gramotnost ohrožuje postavení celého státu ve srovnání se zeměmi, kde je úroveň finanční gramotnosti vyšší.

Příslušnými institucemi byla vypracována strategie finančního vzdělávání obyvatelstva, jejímž cílem je postupné zvyšování finanční gramotnosti

Cílem bakalářské práce bude zmapování finanční gramotnosti a postojů ke vzdělávání v této oblasti v různých sociálních skupinách a vrstvách České republiky.

Autorka bude v teoretické rovině sledovat, proč se lidé dostávají do finančních problémů a jaké jsou obecné přístupy a motivy k řešení, jaká je role státu v podpoře dalšího vzdělávání, jaké typické rysy charakterizují vzdělávání žáků v této problematice na školách v České republice.

Cílem praktické části práce bude zjistit, jaká je finanční gramotnost v konkrétní skupině obyvatel a analyzovat problémy, které se vzděláváním v této oblasti souvisejí, případně poskytnout doporučení pro vzdělávací postupy.

Jako základní metoda šetření bude použito dotazování. Průzkum bude prováděn u dětí na druhém stupni základních školy.

1 FINANČNÍ GRAMOTNOST

Spolu s vývojem společnosti se mění i její nároky na životní úroveň. Na trh přicházejí stále modernější technologie z nejrůznějších oborů, které zkvalitňují život obyvatel i jejich reprezentaci ve společnosti. Nejinak je tomu i ve finanční oblasti. Výrobci i finanční instituce neustále vyvíjejí nové finanční služby a produkty, které mají lidem zjednodušit nebo zlepšit životní situaci. Pokud člověk umí s produkty a službami tohoto typu dobře zacházet, většinou dosáhne cíle, deklarovaného pro daný produkt či službu. Avšak v případě neznalosti nebo nezájmu o podrobnosti dané možnosti se může velice snadno dostat do finančních problémů.

Potíže v ekonomické oblasti způsobené finanční tísni však nemusí být způsobeny pouze nezájmem nebo neznalostí finančních služeb. Do složité finanční situace se může dostat kdokoli ze společnosti. A důvody mohou být rozličné, např. ztráta zaměstnání, dlouhodobé onemocnění, rodičovská dovolená, protizákonné jednání druhých osob apod.

Povědomí o financích je součástí běžného života každého jedince, proto je nutné, aby neustále rozšiřoval své znalosti z tohoto oboru. Finanční gramotnost tvoří velmi důležitou složku kompetencí samostatného a odpovědného člověka a umožňuje mu získat své životní místo ve společnosti. Rozvojem finanční gramotnosti se zabývá mnoho institucí, které vytváří projekty i vzdělávací programy zaměřené na podporu finančního vzdělávání. Zásadní postavení v problematice finanční gramotnosti obyvatelstva České republiky zaujímá Ministerstvo financí.

1.1 Vymezení finanční gramotnosti a souvisejících pojmů

Definice pojmu finanční gramotnosti není jednoznačná. V odborné literatuře je proto možné setkat se s několika odlišnými definicemi, které nahlízejí na finanční gramotnost z různých hledisek.

Koncepční náhled na definici finanční gramotnosti přináší Remund (In Dvořáková, Smrčka, 2011, s. 13), jenž popisuje finanční gramotnost jako dovednost člověka „*mít znalosti, dovednosti a schopnosti a také sebedůvěru činit odpovědná finanční rozhodnutí.*“

Funkční pohled na definici finanční gramotnosti vychází z výše uvedených dovedností a převádí je do měřitelných hodnot, na jejichž základě je možné určit stupně finanční gramotnosti. Jedná se o konkrétní hodnoty, jako jsou např. příjmy a výdaje

domácnosti, rozsah dluhů, pojištění nebo investice. Funkční definici finanční gramotnosti lze vyjádřit jako „*schopnost číst, analyzovat, řídit a komunikovat o osobních finančních podmínkách, které ovlivňují hmotnou životní úroveň*“ (Dvořáková, Smrčka, 2011, s. 13).

V dokumentu Národní strategie finančního vzdělávání (2010, s. 11) je uvedena definice finanční gramotnosti, která byla vytvořena ve spolupráci Ministerstva financí, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva průmyslu a obchodu, České národní banky a Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání: „*Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.*“

Další výklad pojmu přináší autorky Hesová a Zelendová, které vykládají finanční gramotnost jako: „*souhrn kompetencí, které jsou uplatňovány v běžném životě a které jsou nezbytné pro aktivní a zodpovědnou účast na finančním trhu. Finanční vzdělávání v širším rámci podporuje prevenci proti předlužení a směřuje občany k zajištění stáří*“ (Hesová, Zelendová, 2011, s. 6).

S finanční gramotností souvisejí i další pojmy, které jsou v její souvislosti nejčastěji uváděny.

Finanční způsobilost je možné chápat jako komplex finančních znalostí umožňující optimální nakládání s penězi, finančních dovedností, díky nimž člověk vhodně nakládá se svými financemi, a finanční odpovědnosti za hospodaření s penězi.

Finančním vzděláváním je nazýván vzdělávací systém, který formou různých vzdělávacích aktivit, projektů, kurzů či programů zvyšuje úroveň finanční gramotnosti obyvatelstva.

1.2 Složky finanční gramotnosti

Finanční gramotnost lze rozdělit do několika kategorií, odborníci se však při vymezení jejích jednotlivých složek rozcházejí. Škvára (2011, s. 14) rozlišuje šest různých složek: gramotnost peněžní, cenovou, rozpočtovou, numerickou, informační

a právní, přičemž nízká úroveň peněžní, cenové a rozpočtové gramotnosti je považována za stěžejní důvod, proč se lidé dostávají do finančních a ekonomických problémů.

Peněžní gramotnost

Peněžní gramotnost je charakterizována dovednostmi, které jsou důležité pro organizaci hotovostních a bezhotovostních peněz. Lze sem zařadit např. ovládnutí nástrojů k provádění transakcí s penězi, nakládání s platebním účtem a nástroji, znalosti kurzů zahraniční i domácí měny, postup jejich směny i aktuální kurzy (rvp.cz, 2013, online).

Dovednosti peněžní gramotnosti jsou podstatnou složkou samostatného a smysluplného života každého člověka. Právě neznalosti z oblasti nakládání s penězi mohou přinést člověku největší potíže.

Cenová gramotnost

Cenově gramotný člověk se orientuje v problematice cenových mechanismů a inflace. Vnímá prospěšnost inflace, ale také s ní spojené problémy. Chápe, že hodnota peněz se časem mění a stejně tak se mění i jejich kupní síla. Inflace hraje velmi důležitou roli ve stále se měnícím procesu růstu cen materiálních výrobků, ale také služeb, finančních produktů apod. (Kociánová, 2012, s. 12).

Rozpočtová gramotnost

Další velmi důležitou složkou finanční gramotnosti je gramotnost rozpočtová, která představuje dovednost spravovat osobní nebo rodinný rozpočet, tedy soubor předvídatelných příjmů a výdajů, jež zasahují do života člověka. Optimálně sestavený osobní nebo rodinný rozpočet umožňuje vytvořit si jasnou představu o aktuálním finančním stavu jednotlivce či rodiny. Na základě rodinného nebo osobního rozpočtu se pak dotyční mohou snáze vyrovnat s obtížnými životními situacemi, jakými jsou např. ztráta zaměstnání, dlouhodobá nemoc nebo rodičovská dovolená (Petýrková, Chmelařová, 2011, s. 18).

Rozpočtově gramotný člověk je schopen v každé životní etapě efektivně a smysluplně nakládat se svými financemi, aniž by to zasáhlo jeho aktuální životní úroveň.

Nízká úroveň finanční gramotnosti spojená s nepřehlednou, neuváženou či žádnou organizací rozpočtu může mít velký dopad na snížení ekonomické úrovně daného jedince nebo rodiny.

Jako součást rozpočtové gramotnosti lze uvést také přehled mezi produkty a službami finančního trhu, jejich znalost i efektivní volbu.

Numerická gramotnost

Numerická gramotnost se uvádí také jako součást matematické gramotnosti. Jedná se o aplikaci matematických informací, které zahrnují čísla, grafy, vzorce, tabulky, výpočty, porovnávání atd., do situací v běžném životě. Pro nakládání s financemi je numerická gramotnost nezbytná, protože numericky negramotný člověk by nedokázal provádět ani základní platební transakce.

Informační gramotnost

Znalost informací, orientace v nich, dovednost rozlišit podstatné od nedůležitého a objektivně kritický přístup k informacím jsou ve finanční oblasti člověka velmi důležitou kompetencí. Informační gramotnost a nakládání s informacemi je zahrnuta již v základním vzdělávání. Na finančním trhu stále narůstá objem informací a pro člověka je nezbytně nutné se v nich orientovat, rozlišit je z hlediska důvěryhodnosti, účelnosti i prospěšnosti (Balabán, 2011, s. 108).

Právní gramotnost

Právní gramotnost představuje komplex znalostí a orientaci v informacích z oblasti platných právních předpisů. V případě, že se člověk dovede alespoň základním způsobem orientovat v právní problematice, může předcházet problémům, které by vzešly z jeho protiprávního jednání. Do souboru kompetencí právní gramotnosti lze zařadit znalost práv a povinností, povědomí o možnostech, kam se může člověk obrátit, jsou-li mu práva odpírána, nebo o následcích nedodržování či porušování stanovených podmínek a povinností (Škvára, 2011, s. 139).

1.3 Úroveň finanční gramotnosti obyvatel v sociálním kontextu

V roce 2015 proběhlo měření úrovně finanční gramotnosti obyvatel České republiky, které se stalo součástí mezinárodního šetření Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Cílem výzkumu bylo zjištění informací o úrovni finančních znalostí a ekonomické zodpovědnosti dospělých obyvatel České republiky.

Výsledky výzkumu podávají ucelený přehled o úrovni finanční gramotnosti obyvatel. Výzkumem bylo zjištěno následující:

- Přibližně 67 % obyvatel má nízkou úroveň ekonomické zodpovědnosti.
- 57 % obyvatel nemá sestavený rodinný nebo osobní rozpočet.

- 37 % obyvatel nemá představu o řešení životní situace při ztrátě hlavního příjmu.
- 19 % obyvatel aktivně nespoří.
- 15 % domácností nemá vytvořenou rezervu při ztrátě hlavního příjmu na dobu delší než jeden měsíc.
- 42 % obyvatel neovládá dovednost vypočítat úrok (Hündl, 2016).

Na základě výsledků tohoto šetření bylo zjištěno, že nejvíc ohroženou skupinou jsou obyvatelé s nízkým příjmem a obyvatelé sociálně slabí.

Pojem sociálně slabý obyvatel nelze jednoznačně vymezit ani zaměnit za pojem obyvatel s nízkým příjmem. Sociální slabost je všeobecně spojována s nízkým stupněm vzdělání, omezenou kvalifikací a s ní spojené vyšší riziko nezaměstnanosti, dále odlišné sociokulturní prostředí, odlišné životní hodnoty či vzorce chování.

Skupina obyvatel s nízkým příjmem nemusí být současně sociálně slabá nebo finančně negramotná.

1.3.1 Rizikové skupiny

Důsledky nízké finanční gramotnosti se projevují zejména u určitých skupin obyvatel nebo jedinců, jimž jsou společné některé charakteristické znaky.

Skupina sociálně slabých obyvatel.

Za sociálně slabého jedince (potažmo skupinu) lze považovat ekonomicky nesoběstačnou osobu, závislou na státní sociální podpoře. Do této skupiny lze zařadit jedince, kteří dosáhli nízké úrovně vzdělání nebo kvalifikace, a z tohoto důvodu mají omezené nebo žádné možnosti uplatnit se na trhu práce, jsou zadlužení nebo předlužení a žijí v obecných podmínkách materiální chudoby (Kol. autorů, 2011, s. 13–30).

Skupina obyvatel se speciálními potřebami.

Jedinci se speciálními potřebami mohou být rizikovou skupinou z důvodu omezeného přístupu k informacím. Jedná se o jedince, kteří jsou zdravotně, smyslově nebo mentálně postiženi či znevýhodněni, jejichž životní potřeby překračují jejich finanční možnosti, nebo kterým jejich postižení omezuje či znemožňuje příjem informací ke zvyšování finanční gramotnosti.

Skupina obyvatel se zvýšeným faktorem kriminálního chování.

Jedinci se zvýšeným rizikem kriminálního chování většinou pochází z rodin či komunit s nízkým socioekonomickým statusem. Jejich povědomí o finančním chování

je velmi nevyrovnané a rozhodnutí k získávání finančních prostředků nezákonnou cestou lze považovat za důsledek nízké finanční gramotnosti (Kol. autorů, 2011, s. 13–30).

Skupina obyvatel ohrožených závislostmi.

Jedinci, kteří jsou velice náchylní k dopadům nízké finanční gramotnosti a následným ekonomickým potížím, jsou lidé s různým typem závislostí. Jedná se např. o jedince s drogovou závislostí, alkoholismem či závislostí na hracích automatech. Takové osoby mají kvůli podpoře své závislosti vyšší životní náklady než příjmy. V současné době lze do této skupiny zařadit i jedince s onimánií, chorobnou závislostí na nakupování (Sekot, 2010).

Skupina obyvatel, kteří se stali obětí jednání druhé osoby.

Další rizikovou skupinou jsou oběti finančních podvodů, kriminálních činů či nezodpovědného jednání člena rodiny. Tito lidé určitou hladinou finanční gramotnosti disponují, avšak nevhodně projevenou důvěrou se dostali do tíživé finanční situace.

Věková skupina obyvatel s malými životními zkušenostmi a senioři.

Mladí lidé pracující na svém osamostatnění nemají tak bohaté životní zkušenosti a mnohdy se díky neuváženému chování dostávají do tíživých finančních situací. Záleží na jejich ochotě rozšiřovat si finanční vzdělání, aby dosáhli požadované životní úrovně.

Senioři se naopak často stávají díky své důvěřivosti, snížené fyzické i psychické odolnosti a neznalosti aktuálních finančních informací a omezenému přístupu k nim oběťmi podloudného chování druhých osob.

1.3.2 Příčiny nízké úrovně finanční gramotnosti

Hlavní příčinou nízké úrovně finanční gramotnosti je zejména chybějící vzdělání a informovanost v oblasti financí. Malé povědomí jedince o správě osobního či rodinného rozpočtu, chybějící orientace mezi finančními produkty a službami, snížená schopnost chápat a přizpůsobit se rychlým změnám ve finančním světě, snížená schopnost porozumění informacím finančního světa i neefektivní nakládání s finančními prostředky může přivést daného jedince nebo rodinu k velkým potížím, které mohou skončit až sociálním vyloučením.

Další faktory, které ovlivňují úroveň finanční gramotnosti, lze rozčlenit do několika základních rovin:

Rodina

„Rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí a dítě nemůže získat základní pocit jistoty bez jistoty v blízkých lidech. Dítě si nemůže osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno trvalému působení angažovaných dospělých pečovateli“ (Matoušek, 2005, s. 183). Rodina připravuje dětem základ všech gramotností, které poté dítě rozvíjí, zdokonaluje a jejich prostřednictvím získává schopnost samostatného hodnotného života. Je nezbytné, aby rodiče vychovávali své dítě k odpovědnosti za svůj život, jehož součástí je i finanční odpovědnost. Právě životní styl rodiny, ve které dítě vyrůstá, její návyky, postoje a názory v oblasti financí tvoří předpoklad směru vývoje života dítěte. Pokud rodina vhodně hospodaří se svými finančními prostředky, rozvíjí svou odpovědnost za finanční situaci, přijme tento vzorec chování i dítě. Pokud rodina s finančními prostředky není schopná optimálně nakládat, je možné, že stejný přístup bude ve svém vlastním životě zaujímat i dítě. Rodiče by tedy měli děti učit s penězi hospodařit, učit znát jejich hodnotu a pozvolna je učit orientovat se ve finanční oblasti, tvořit si rozpočet a vážit si peněz.

Nízká úroveň čtenářské gramotnosti

Jako vnější faktor ovlivňující úroveň finanční gramotnosti bývá uváděna i čtenářská gramotnost. Snížená schopnost porozumění dlouhým textům s odbornou tematikou nebo smlouvám k finančním produktům a službám často vedou ke vzniku problémů. Písemnosti s finanční tematikou (bankovní smlouvy, úřední dokumenty, faktury apod.) jsou formulované na vysoké odborné a právní úrovni, které běžný člověk nerozumí. Před uzavřením jakéhokoliv finančního produktu by si měl člověk smlouvu důkladně prostudovat a případné nejasnosti si nechat vysvětlit. Jen tak předejde komplikacím, jež by mohly ohrozit jeho životní situaci.

Rychlý vývoj společnosti

Stejným tempem, jakým se vyvíjejí moderní technologie, úroveň a nabídka služeb a produktů v oblasti financí, se zvyšují požadavky na úroveň znalostí v těchto oblastech. Velké potíže tato situace může přinášet zejména seniorům, kteří velmi často mají ztížený přístup k novým informacím, nedokáží se tak rychle orientovat v nových trendech nebo uvěří nabídkám, jež zneužívají tuto důvěru i neznalost, a pod dojmem výhodnosti tyto občany přivádějí do obtížných finančních situací. Rychlý vývoj i nárůst objemu informací však působí i na mladé lidi, ti často dané informace zkoumají až ve

chvíli, kdy s nimi potřebují nakládat. Může se tedy stát, že jednají podle zastaralých postupů, které jim v aktuální situaci mohou přinést potíže.

Neinformovanost

Důležitým prvkem, který zlepšuje orientaci jedince ve finanční oblasti, je přístup k informacím. Současná doba je založena na elektronizaci, tudíž i velký objem informací je dostupný na internetu. Ale společnosti nabízející finanční produkty a služby musí mít na paměti, že ne každá domácnost má možnost vyhledávat informace na internetových portálech. Proto by tito lidé měli sledovat i další média, zaměřená na takové služby a produkty, nebo se osobně poradit s odborníkem na tuto oblast.

Patologické příčiny

Patologické příčiny, jako jsou různé závislosti (drogy, alkohol, automaty, nakupování atd.), jsou příčinou a často i důsledkem nízké úrovně finanční gramotnosti. V tomto případě je souvislost životní situace a finanční gramotnosti obousměrný. Silná závislost a potřeba ji uspokojit vede tyto jedince k neuváženým krokům, dostávají se tak do finančně tíživé situace, kterou řeší únikem k více se prohlubující závislosti. Důsledkem tohoto bludného kruhu je stres, finanční potíže a psychické zatížení, vedoucí až k sociálnímu vyloučení z běžného života společnosti., *Sociální vyloučení je proces vylučování jedinců či skupin obyvatelstva ze sociálního, ekonomického a kulturního života společnosti, v důsledku nedostatečného přístupu k rozdělovanému bohatství, či k jiným zdrojům ve společnosti. K základním zdrojům společnosti patří: zaměstnání, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana*“ (Noveský, 2009, s. 65).

1.3.3 Faktory ovlivňující úroveň finanční gramotnosti

Finanční gramotnost a její úroveň ovlivňuje několik faktorů. Korečková jich ve svém článku uvádí pět.

Vzdělání

Je prokazatelné, že lidé s vyšším stupněm vzdělání mají mnohem lepší finanční znalosti. Lze to vysvětlit jednak jejich přístupem ke vzdělávání a jednak také tím, že vzhledem k délce studia jsou jim finanční pojmy a dovednosti představovány po delší dobu a na vyšší úrovni. Následováním jsou lidmi s maturitou. Nejvyšší úroveň finanční gramotnosti pak mají lidé se základním vzděláním nebo ti, kteří základní vzdělání vzhledem ke svým individuálním možnostem nemohli absolvovat.

Věk

Dalším zásadním faktorem ovlivňujícím úroveň finanční gramotnosti je věk. Podle výzkumu finanční gramotnosti, který provedla Česká spořitelna, nejlepší vědomosti v oboru financí vykazují lidé ve věkové kategorii 40–49 let. U osob padesátiletých se začíná úroveň vědomostí snižovat a osob v důchodovém věku je finanční gramotnost ještě mnohem nižší. Správu svých financí většinou senioři svěřují svým potomkům.

Příjem

Úroveň finančních znalostí je ovlivněna i výší příjmu osoby. Čím vyšší příjem osoba má, tím kvalitnější je péče o finanční prostředky. Podle průzkumu České pojišťovny nejvyšší míru znalostí v oblasti financí prokázali lidé s příjmem domácnosti vyšším než 40 000 Kč.

Rodinný stav

Pocit odpovědnosti za partnera a rodinu také ovlivňuje úroveň finanční gramotnosti. Situaci lze vysvětlit potřebou zajištění členů rodiny a tím rostoucí motivací zjišťovat si informace o finančních produktech nebo službách, motivací k lepší organizaci a efektivnosti rodinného nebo osobního rozpočtu.

Práce

Na úrovni finančních znalostí se také podílí i práce, již člověk vykonává, nebo to, na jakém postu daný člověk pracuje. Lidé na pozici zaměstnance mají nižší úroveň finanční gramotnosti než osoby samostatně výdělečně činné, které se o vše starají samy (Korečková, 2016, online).

1.3.4 Vzorce chování obyvatel

Pojem finanční gramotnost se často dává do souvislosti s pojmy bohatství a chudoba. Vymezení jednotlivé pojmy je z odborného hlediska velmi obtížné, protože každá společenská skupina má jiné chápání i limity obou pojmů.

Chudobu je možné chápat jako stav nedostatku např. potravy, oblečení nebo finančních prostředků. Jelikož různí autoři pohlížejí na chudobu z různých hledisek, i její odborná vymezení se liší v závislosti na úhlu pohledu, z něhož je na chudobu pohlíženo.

Za obecnou definici chudoby lze považovat názor Žáka: „*Chudoba je stav hmotné nouze (materiální deprivace), což znamená, že lidé nemají dost prostředků na zajištění své existence ve společnosti*“ (Žák, 2002, s. 290).

Opakem chudoby je bohatství. Wikipedie definuje bohatství jako „*stav, kdy jedinec má tolik hmotných či nehmotných statků, že zažívá pocit nadbytku a blahobytu. Toto vlastněné bohatství pak umožňuje volné užívání vlastněných věcí bez nutnosti další práce, anebo další používání ve snaze zvýšit hodnotu svého kapitálu*“ (wikipedie.cz, 2017, online).

Otázka bohatství a chudoby, vztah mezi nimi, způsoby, jak se chudoby zbavit nebo jak bohatství dosáhnout, je předmětem mnoha publikací, webových stránek, blogů nebo vzdělávacích organizací zabývajících se osobním rozvojem. Mezi uznávané autory literatury osobního rozvoje patří např. N. Hill, P. Coelho, L. Hay, D. Carnegie nebo R. Kiyosaki. Studium literatury osobního rozvoje člověk nezvyšuje jen svoji úroveň finanční gramotnosti. V této literatuře je často také zdůrazňována souvislost vzorců myšlení o penězích s aktuálním stavem finanční situace jedince. Způsoby, jakými o penězích a finančních možnostech přemýšlejí lidé spadající do kategorie chudých a bohatých, jsou zakódovány právě ve výchově v rodině a záleží na každém člověku, zda se jich bude držet i v dalším životě, nebo zda provede ve svém myšlení i jednání změnu.

Literatura osobního rozvoje velice často zdůrazňuje propojení myšlenek, jejich positivity či negativity, s bohatstvím nebo chudobou. Ekerova kniha představuje např. zásadní myšlenky, které odlišují bohaté lidi od chudých:

Myšlenka 1: „*Bohatý člověk věří, že si svůj život utváří sám. Chudý člověk věří, že ho životem smýká náhoda a osud.*“

Myšlenka 2: „*Bohatí lidé se zaměřují na příležitosti. Chudí vidí překážky.*“

Myšlenka 3: „*Bohatí lidé jsou větší než jejich problémy. Chudí lidé se nechávají svými problémy zavalit.*“

Myšlenka 4: „*Bohatí lidé umí předvést své silné stránky a zdůraznit svou cenu. Chudí neumějí prodat sami sebe.*“

Myšlenka 5: „*Bohatí lidé nechávají peníze, aby pracovaly na ně. Chudí lidé pracují na své peníze.*“

Myšlenka 6: „*Bohatí lidé jednají, i když mají strach. Chudí se nechají svým strachem paralyzovat.*“

Myšlenka 7: „*Bohatí lidé se stále učí. Chudí lidé si myslí, že už všechno vědí.*“ (Eker, 2006, s. 55–145).

Pozitivní i negativní pohled na peníze silně ovlivňuje i způsob, jak s nimi lidé nakládají. Pokud je na peníze pohlíženo s obavami, negativními pocity nebo dokonce odporem, je i jejich získání velmi obtížné. Nahlíží-li však lidé na peníze pozitivně, vstřícně, s respektem, je nanejvýš pravděpodobné, že jejich získávání i správa budou velmi snadné. Důležitým krokem je však změna finančních návyků a myšlení (Carlyle, 2010, s. 39–40).

2 DŮSLEDKY NÍZKÉ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI

Nízká finanční gramotnost může vyústit do různých následků, které mohou zásadním způsobem ovlivnit život jedince nebo celé rodiny. Následky nemusí být vážné, např. dočasné omezení výdajů v určitých sférách života. Někdy však mohou neznalou osobu přivést do velkých životních problémů, které bez pomoci není schopná řešit. Nízká úroveň finanční gramotnosti jednotlivců může ovlivnit i úroveň obyvatelstva jako skupiny na celostátní úrovni, s tím jsou spojené i problémy celostátní ekonomiky. V České republice je nízká úroveň finanční gramotnosti demonstrována na zvyšujícím se počtu zadlužených domácností, neschopnosti splácet finanční pohledávky a počtu exekucí, které byly uvaleny na majetek fyzických osob (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, online, s. 6).

2.1 Zadlužování obyvatel

Pro finančně negramotné osoby tvoří největší rizika vzniku tíživé finanční situace úvěrové produkty. Stále více jednotlivců a celých rodin se zadlužuje uzavíráním zbytečných a nevýhodných úvěrů a půjček. Z výše uvedených příčin nízké finanční gramotnosti se tito lidé nedokáží orientovat v aktuální nabídce tohoto typu finančních produktů, nejsou schopni posoudit jejich výhodnost či nevýhodnost, nedokážou předvídat, zda budou schopni danou pohledávku plnit. Nabídka bankovních i nebankovních institucí je široká a lidé s nízkou úrovní finanční gramotnosti přistoupí na využívání těchto služeb bez důkladného promyšlení možných dopadů.

Velký problém představuje také nedostatečné povědomí osob o svých finančních možnostech. Nedokáží odhadnout, zda vůbec budou vypůjčenou částku schopni splatit. Stav, v němž vypůjčené peníze převýší hodnotu vlastněného majetku, se označuje pojmem předlužení (psfv.cz, 2014, online).

Důvody, které vedou jednotlivce i rodiny k zadlužování jsou různé, nejčastěji se jedná o zadlužování při zařizování vlastního bydlení. Současná doba přináší trend zadlužování se při nákupu vánočních dárků či exkluzivní dovolené.

2.2 Úvěry a s nimi spojená rizika

Finanční trh nabízí množství produktů, které jsou založeny na půjčování peněz. Největší riziko představují krátkodobé úvěry nebankovních společností, nabízející téměř okamžitý přístup k penězům, avšak za cenu vysokých úroků.

Při splácení takovýchto úvěrů hraje zásadní roli schopnost úvěr splácet. Pokud jedinec tuto schopnost ztratí, např. v případě výpovědiv zaměstnání, dlouhodobé nemoci, úrazu a jeho následků či rodičovské dovolené, může snadno spadnout do dluhové pasti, která jej může dovést až k exekuci a sociálnímu vyloučení ze společnosti.

V současnosti je rozšířena i možnost půjčování si peněz od soukromých osob, které samy nabízejí půjčení peněz např. formou inzerátu v novinách nebo na vývěsních tabulích. Nabídka je pro lidi v tíživé finanční situaci velice lákavá, avšak je nutné být k těmto nabídkám obezřetný, jelikož ne vždy jsou tak poctivé, jak se zdají dle inzerátu být. Přistoupit na takové půjčky může znamenat pro jedince až likvidační následky.

2.3 Dluhová past

Dluhy jsou v současné době nedílnou součástí života velké většiny obyvatel. Co dříve znamenalo důkaz nízké společenské úrovně, se v současnosti stává životním stylem. Lidé přistupují k dluhům jako k jedné z možností, jak si např. zařídit vlastní bydlení nebo zakoupit nové auto. Důvodem může být i platba školného pro dítě na prestižní škole. Často však dochází k lehkomyslnému uzavírání krátkodobých okamžitých úvěrů k pokrytí ceny za luxusní dovolenou, drahé dárky, značkové oblečení či zařízení bytu. Pak jen stačí, aby osoby nahromadily více úvěrů nebo odložených splátek či aby vyčerpaly několik kreditních karet, a situace se pro ně stane neúnosnou. Úvěry, kreditní karty nebo odložené splátky sice přinášejí lidem okamžité řešení situace, nesou s sebou však velká rizika. Nahromadění úvěrů přináší velká dočasná či dokonce celoživotní omezení při jejich splácení. Do dluhové pasti člověk může spadnout velice snadno. Uzavře několik nevýhodných úvěrů najednou, popř. pro splacení jednoho úvěru uzavře úvěr další, ještě vyšší.

Do dluhové pasti se jedinec může dostat také okolnostmi, které nejdou ovlivnit, neboi cizím zaviněním. Jedná se zejména o již zmíněnou nezaměstnanost, rozpad rodiny a ztrátu dalšího příjmu, vznik závislosti (drogy, alkohol, automaty atd.), nemoc nebo úraz, popř. také osobním ručením závazku jiné osoby, která následně dluh z různých důvodů nesplácí (Vrbková, 2009, str. 8).

Z dluhové pasti vede dlouhá a náročná cesta, jež může vést k dlouhodobým sociálním, ekonomickým, psychickým, emočním i zdravotním problémům dotčeného jedince nebo celé rodiny. Člověk se snahou dostat se z dluhové pasti musí prokázat

velkou míru sebedisciplíny, vůle i zájem zvýšit svoji finanční gramotnost, aby se ze své chyby poučil a už se k ní nikdy nevrátil.

2.4 Exekuce

Jedním ze způsobů, jak peněžní instituce vymáhají dluhy na dlužnících, je exekuce hmotného majetku fyzických osob v hodnotě výše dluhu. K exekuci instituce přistupují tehdy, když lidé nejsou schopni splnit své závazky a přestanou splácet své dluhy. V procesu exekuce je zhodnocen majetek dlužníka a zvolen způsob exekučního postupu, kterým mohou být např. srážky ze mzdy a dalších příjmů nebo prodej movitého i nemovitého majetku dlužníka. Většinou je dlužníkovi pozastavena možnost nakládat s vlastním bankovním účtem (psfv.cz, 2014, online).

Exekuce je proces, jenž může u člověka způsobit velké psychické problémy, někdy až s kritickými následky. Mnoho lidí, kteří se dostali do exekučního řízení, bylo nuceno vyhledat lékařskou a psychologickou pomoc, dostalo se na okraj společnosti, skončilo bez prostředků i bez možnosti bydlení nebo v nejkrajnějších případech zvolilo dobrovolný odchod ze života.

2.5 Oddlužení

Souběžně s nabídkou finančních produktů na trhu se rozvíjí i možnosti, které řeší situace, kdy se lidé dostanou do problémů svůj finanční závazek splatit. Řešení těchto situací je právně vymezeno v zákonu č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Jednou z variant, již tento zákon občanům nabízí, je oddlužení, tzv. osobní bankrot. Situaci je možné vysvětlit jako nepříznivý stav, kdy zadlužený člověk má více finančních závazků, které není schopen plnit. Pokud má takový člověk zájem situaci řešit, musí sám na sebe podat návrh na úpadek u insolvenčního soudu. Soud následně přezkoumá návrh na oddlužení a případně ho schválí. Princip oddlužení spočívá v tom, že pokud dlužník plní řádně podmínky soudního nařízení, jsou mu dluhy smazány a on dostane šanci začít nový život bez dluhů.

Oddlužení je jeden z krajních případů řešení vlastního předlužení. A ani ono nemusí být tím vhodným řešením kritické finanční situace. Mnohem lepší je takovýmito situacím předcházet, a proto je v České republice kladen velký důraz na rozvoj finanční gramotnosti obyvatel všech věkových skupin.

3 FINANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE

„Finanční vzdělávání je proces, jehož prostřednictvím si uživatelé finančních služeb a investoři zvyšují porozumění finančním produktům a pojmům a současně prostřednictvím informací, instrukcí a nestranných rad vytvářející schopnost uvědomovat si finanční rizika i finanční příležitosti, schopnost provádět informovaný výběr, učí se, kam se obrátit o radu či pomoc a provádět další kroky vedoucí ke zlepšování své finanční „well-being“ a ochrany“ (<http://www.oecd.org>).

Potřeba rozšiřování povědomí občanů o finančních produktech se začala rozvíjet spolu s nástupem tržní ekonomiky po roce 1989. Občané nebyli připraveni na širokou nabídku finančních produktů ani na rozvíjející se nekalé praktiky subjektů, které využívaly neznalosti potenciálních klientů ve finanční oblasti. Tyto důvody vedly k zesílení potřeby finančního vzdělávání širokých vrstev obyvatel. Problematice finančního vzdělávání se však vláda České republiky začala naplno věnovat až v roce 2005, finanční a školský resort zahájil v tomto směru potřebné kroky (Dvořáková, Smrčka, 2011, s. 28–29).

3.1 Definice finančního vzdělávání a jeho zásady

Finanční vzdělávání je proces, jehož cílem je zvyšování finanční gramotnosti.

Aby byl proces finančního vzdělávání úspěšný, je potřeba, aby splňoval určité zásady a principy. Ty byly přijaty v roce 2013 Pracovní skupinou pro finanční vzdělávání jako Principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání. Ačkoli nejsou závazné nebo povinné, jsou ve velké míře využívány jako pomůcka pro výuku finanční gramotnosti (Principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání, 2013, online). Jedná se o:

- Princip objektivity

Finanční vzdělávání by se nemělo odehrávat pouze podle vlastního názoru lektora. Přestože jsou osobní názory, náhledy a hodnocení obohacující, podstata finančního vzdělávání by se měla odehrávat v objektivní rovině (Principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání, 2013, online).

- Princip obecnosti

Lektoři a učitelé finančního vzdělávání musí respektovat nestrannost, aby si vzdělávaný jedinec mohl utvořit vlastní pohled na finanční oblast. Z tohoto důvodu by neměli zaměňovat finanční vzdělávání a poradenství a rozhodně by

neměli propagovat určitou společnost, službu či produkt (Principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání, 2013, online).

- **Princip odbornosti**

Stejně jako ostatní vzdělávací obory i finanční vzdělávání vyžaduje nároky na odbornost, způsobilost a kompetence učitele či lektora, který působí v oblasti finančního vzdělávání (Principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání, 2013, online).

- **Princip zacílení**

Finanční vzdělávání se netýká pouze jedné skupiny obyvatel. Rozvoj finanční gramotnosti je sice plošná záležitost, ale učitelé a lektori finančního vzdělávání by měli cíleně působit na konkrétní skupinu a využít takové nástroje, prostředky a formy, které budou odpovídat struktuře dané cílové skupiny – jiný typ vzdělávání bude volen pro žáky prvního stupně základní školy, jiný typ pro rekvalifikační kurz dospělých apod. (Principy nezávislosti v oblasti finančního vzdělávání, 2013, online).

3.2 Výzkumy finanční gramotnosti v České republice

V posledních letech proběhlo několik výzkumů, které souvisejí se sledováním úrovně finanční gramotnosti u různých skupin obyvatel. Výsledky těchto výzkumů nebyly pro občany České republiky příliš uspokojivé, a proto je nutné, aby se finanční vzdělávání rozšiřovalo nejen v rámci povinné výuky na základních a středních školách, ale také v okruhu široké dospělé veřejnosti.

- **Rok 2010 – Kvantitativní šetření finanční gramotnosti české populace**

Výzkum byl realizován společností STEM/MARK se zaměřením na dospělou populaci. Výzkumné položky zjišťovaly úroveň finančních znalostí dospělých a jejich využití v praktickém životě, přístup občanů k rodinným financím, zajištění a spoření (Výzkumy k finanční gramotnosti, 2012, online).

- **Rok 2012 – Mezinárodní šetření PISA 2012**

Mezinárodní šetření PISA pravidelně probíhají ve tříletých etapách a jsou zaměřena na zjištění úrovně žáků končících základní vzdělávání v matematické, čtenářské a přírodovědné gramotnosti. V roce 2012 byla do výzkumného šetření zařazena i finanční gramotnost (na bázi dobrovolnosti). Následnou komparací mezinárodních výsledků bylo zjištěno, že úroveň patnáctiletých žáků v České

republiky v oblasti finanční gramotnosti je nadprůměrná (Hlavní zjištění PISA 2012, 2013, online).

- **Rok 2012 a 2015 – Průzkum České spořitelny se zaměřením na finanční vzdělávání veřejnosti v České republice**

Tento průzkum v oblasti finanční gramotnosti prováděla společnost Millward Brown pro Českou spořitelnu. Opakovaným šetřením bylo zjištěno, že úroveň finanční gramotnosti se zvyšuje jen velmi pomalu, protože lidé stále podceňují význam vzdělávání v oblasti financí. Lidé své schopnosti ve finanční oblasti značně přeceňují, avšak skutečná úroveň finanční gramotnosti je nízká. U respondentů byly prokázány podstatné nedostatky v oblastech rodinného plánování, zadlužování a důvěryhodnosti informací (Průzkum České spořitelny: Zájem lidí o finanční osvětu je malý, pomoci mohou školy, 2012, online).

- **Rok 2015 – Výzkum agentury IPSO pro společnost KRUK o názorech obyvatel České republiky na vlastní finanční situaci**

Provedený výzkum zjistil, že téměř polovina obyvatel České republiky cítí obavy o vlastní finanční situaci, což vyplynulo z nízké úrovně finanční gramotnosti. Nedostatky se objevily zejména v plánování a strategiích rodinného a osobního rozpočtu.

3.3 Systém finančního vzdělávání

Nepříliš uspokojivé výsledky výzkumných šetření úrovně finanční gramotnosti občanů vedly příslušné instituce k vypracování systému plošného vzdělávání populace v oblasti financí. Aby byly dodrženy základní principy, byl vytvořen dvoupilířový systém finančního vzdělávání. Ten v prvním stupni zahrnuje počáteční finanční vzdělávání žáků ve školách a v druhém stupni podporuje a rozvíjí další finanční vzdělávání dospělých (Národní strategie finančního vzdělávání, 2010, online).

3.4 Finanční vzdělávání žáků na nižších vzdělávacích stupních

První pilíř finančního vzdělávání tvoří rozvoj úrovně finančního povědomí u žáků základních a středních škol. Finanční rozvoj na těchto stupních vzdělávání zajišťuje v první řadě Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy s odbornou podporou Ministerstva financí, Ministerstva průmyslu a obchodu a České národní banky. Ve vzájemné spolupráci vytvořily tyto instituce dokument, který podporuje začlenění

finančního vzdělávání do počátečního vzdělávání. Dokument s názvem Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách byl vydán v roce 2007. Součástí tohoto dokumentu jsou Standardy finanční gramotnosti, které vymezují cílovou rovinu finanční gramotnosti pro základní a střední vzdělávání. Standardy pro závěrečný ročník střední školy již tvoří stupeň finanční gramotnosti dospělého spotřebitele (psfv.cz, 2014, online).

3.4.1 Finanční gramotnost v Rámcových vzdělávacích programech

Finanční gramotnost je ukotvena v Rámcových vzdělávacích programech pro příslušné stupně škol. S její problematikou se lze setkat hned v několika vzdělávacích oblastech.

Oblasti finančního vzdělávání tvoří přímou součást oborů Výchova k občanství a Člověk a svět práce. Souvislosti s finanční gramotností lze nalézt i ve vzdělávacím oboru Matematika a její aplikace, který dává prostor pro řešení aplikačních úloh souvisejících s otázkami financí. Řešení praktických úloh s využitím matematiky Rámcové vzdělávací programy doporučují koncipovat tak, aby byly zahrnuty i způsoby nakládání s finančními prostředky prostřednictvím reálných situací z oblasti financí.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět je zahrnuta i základní orientace žáka ve formách vlastnictví a používání peněz v běžném životě. S touto problematikou se pracuje již na prvním stupni základní školy, kde se žáci učí nakládat s vlastními finančními prostředky – kapesným.

Vzdělávací oblast Člověk a společnost je v nabídce druhého stupně. Její součástí je vzdělávací obor Výchova k občanství, zahrnující podstatnou složku finanční gramotnosti, která je obsažena v Rámcovém vzdělávacím programu.

Velký potenciál pro rozvoj a zvyšování úrovně finanční gramotnosti nabízejí průřezová témata, kde velký prostor poskytuje zejména Osobnostní a sociální výchova a Mediální výchova (VÚP, 2010, s. 49).

3.4.2 Možnosti rozvoje finanční gramotnosti

Rozvoj finanční gramotnosti v počátečním vzdělávání je nejčastěji ve školním prostředí realizován formou projektů, soutěží a dalších akcí.

V roce 2012 byl založen projekt Finanční gramotnost do škol, který podporuje a zatraktivňuje výuku finanční gramotnosti na základních a středních školách. V rámci

tohoto projektu byla zpracována koncepce Finančně gramotná škola nabízející školám možnost výuky finanční gramotnosti formou kurzů, webinářů, videí pro žáky i učitele dalších materiálů. Jednu z výukových nabídek tvoří hra Rozpočti to! (fgdoskol.cz, 2017, online).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2014 vypracovalo Katalog materiálů pro rozvoj finanční gramotnosti, kde uvádí přehled učebnic, dokumentů a dalších materiálů k rozvíjení finanční gramotnosti ve školách (Hesová, 2014).

Od roku 2009 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy organizuje soutěž pro žáky základních a středních škol SAPERE – vědět, jak žít a TUTA VIA VITAE. Soutěž probíhá v několika úrovních od školního kola až po celostátní kolo. Žáci zde prokazují praktické znalosti finanční gramotnosti. V letošním školním roce 2017/2018 však soutěže z finančních důvodů nemohly proběhnout.

V září roku 2011 byl společností Partners zahájen projekt, který vznikl jako reakce na nízkou úroveň finanční vzdělanosti obyvatel České republiky, s názvem Den finanční gramotnosti. Proškolení lektoři pořádají akce po celé republice a rozšiřují povědomí obyvatel o znalosti z oblasti nakládání s financemi. Společnost Partners se zaměřuje na všechny skupiny obyvatel, od základních a středních škol přes dospělé až po specifické kategorie obyvatel, jako jsou matky na mateřské dovolené, rodiče nebo senioři. Na webových stránkách společnosti je možnost přihlásit se do nabízených kurzů, inspirativní informace společnost poskytuje i na sociálních sítích. Společnost Partners usiluje o prohlášení 8. září jako Mezinárodního dne finanční gramotnosti (Den finanční gramotnosti, 2011, online).

Česká rada dětí a mládeže vytvořila projekt Finanční gramotnost v neformálním vzdělávání. Tento projekt uplatňuje principy finančního vzdělávání v rámci volnočasových aktivit dětí a mládeže. Pro tyto aktivity byly vytvořeny webové stránky rozumimefinancim.cz, které nabízejí velké množství publikací, her a dalších aktivit zaměřených na rozvoj úrovně finanční gramotnosti (rozumimefinancim.cz, 2012, online).

V oblasti rozvoje finančního vzdělávání je k dispozici množství webových stránek nabídkou kurzů, vzdělávacích materiálů, publikací, videí, her apod. Jedná se např. o Rozumíme financím, Finanční gramotnost do škol, Den finanční gramotnosti, Peníze na útěku, Finanční vzdělávání, Finanční škola, Proč se finančně vzdělávat a mnoho dalších.

3.5 Finanční vzdělávání dospělých

Budování finanční gramotnosti mladé generace je velmi zásadní věc. Avšak neméně důležité je i zvyšování finančního povědomí ve věkové kategorii dospělých. Jak prokázala výzkumná šetření mezi dospělou populací, velké procento dospělých jedinců vykazuje nízký stupeň finanční gramotnosti zejména z důvodu nedostatku finančního vzdělávání v minulosti. Proto je nezbytné, aby bylo nemalé úsilí věnováno vzdělávání dospělých.

Vzdělávání dospělých je druhým pilířem finančního vzdělávání. Začleňování finančního vzdělávání do celoživotního vzdělávání dospělých zajišťují hlavně soukromé subjekty na finančním trhu a další organizace. Občan, který má vyšší znalosti v oblasti nakládání s financemi, je velkým přínosem pro finanční trh. Veřejný sektor se však na finančním vzdělávání také podílí. Rozšiřování úrovně finanční gramotnosti u dospělé populace podporuje zejména Česká národní banka, která vytváří vlastní projekty. Při jejich tvorbě, implementaci i plnění úzce spolupracuje s médii a univerzitami třetího věku (cnb.cz, 2013, online). Ve spolupráci s Ministerstvem financí a Ministerstvem průmyslu a obchodu zodpovídá za ochranu spotřebitele v České republice, v níž jako prevence hraje klíčovou roli právě finanční vzdělávání. Ministerstvo práce a sociálních věcí působí svými aktivitami v oblasti rozvoje finančního vzdělávání zejména na osoby v těžké životní situaci, např. na osoby bez práce, se zdravotním omezením nebo pobírající rodičovskou dovolenou.

3.5.1 Další vzdělávání

Další vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti může probíhat různými způsoby.

- **Vzdělávací kurzy pořádané zaměstnavatelem**

V rámci zaměstnaneckých benefitů může firma zaměstnancům nabídnout kurzy finanční gramotnosti. Takovéto kurzy zaštiťuje např. nezisková organizace CEFIG (Centrum finanční gramotnosti), společnost IQmoney či Produca.

- **Rekvalifikační a specifické kurzy**

Pořádáním rekvalifikačních kurzů se zabývají různé vzdělávací agentury a organizace. Jsou pořádány pro přihlášené zájemce z řad široké veřejnosti. Rekvalifikační kurzy pro veřejnost organizuje např. Republikové centrum vzdělávání, RUBIKON centrum, Klimentová – Finance s rozumem či Vesna.

- **Kurzy pro ohrožené skupiny obyvatel**

Tyto kurzy jsou pořádány pro cílové skupiny, které jsou ohroženy dopadem nízké finanční gramotnosti nejvíce. Jedná se především o skupinu obyvatel dlouhodobě nezaměstnaných, obyvatel venkova, sociálně slabých občanů, občanů ohrožených sociálním vyloučením, seniory atd. Takové kurzy probíhají pod záštitou např. Úřadu práce – projekt SEKO (se zaměřením na dlouhodobě nezaměstnané občany), dalšími jsou poradenské aktivity Job Club (pro občany, kteří se přechodně ocitli nebo žijí v mimořádně obtížných poměrech, společensky nepřizpůsobivé, po ukončení výkonu trestu a osoby z prostředí sociokulturně znevýhodněného), rekvalifikační programy Finanční poradce a Konzultant se zaměřením na osobní finance a jiné.

- **Online kurzy**

Široké spektrum vzdělávací nabídky v oblasti finanční gramotnosti lze využít i v online prostředí. Takovéto nabídky může využít každý občan, který má přístup k internetu. Jedná se o nabídku kurzů Seduo, Finance hrou, Online kurzy zdarma – kurz finanční gramotnosti, E-learning metodického portálu RVP a další.

3.5.2 Mediální vzdělávání

Velkou roli ve finančním vzdělávání dospělé populace hrají média. Občané mohou rozvíjet svou finanční gramotnost např. prostřednictvím výše zmíněných online kurzů. Další nabídka finančního vzdělávání se objevuje na populárních webových stránkách se zaměřením na osobní rozvoj a sebevzdělávání. Je možné jmenovat např. stránky Forbes, Business Leaders, FirstClass, Dreamlife, ale dostupné je i velké množství dalších. Je ale nutné je vybírat s kritickým pohledem, protože ne všechny takové stránky jsou seriózní a poskytují pravdivé informace.

Všichni občané však nemají možnost připojení k internetu. Rozvoj finančního vzdělávání podporují i mediální instituce, jako je Česká televize. Pro širokou veřejnost Česká televize vytvořila několik pořadů s tematikou finančního vzdělávání, jsou jimi Den D, Krotitelé dluhů, Finanční abeceda, Černé ovce, Suma Sumárum aneb Kde jsou mé peníze a další tematická vysílání.

Na téma finanční gramotnosti byla vytvořena i řada rozhlasových pořadů Českého rozhlasu. Na frekvencích stanic Českého rozhlasu se finanční vzdělávání

objevilo v pořadech Byznys dne, Projekt finanční gramotnosti, Finanční gramotnost pro 50+, 9 mýtů o financích, Sociálně právní poradna a v mnoha dalších. Rozhlasová média jsou oblíbená především u seniorů, proto rozhlas velkou měrou pomáhá při zajišťování informací z finančního světa právě této skupině obyvatel.

Velmi inovativním způsobem podpory finančního vzdělávání jsou mobilní aplikace pro chytré telefony, tablety, iPady atd. Tyto aplikace jednak podporují a zefektivňují povědomí o finančních operacích, ale také rozšiřují finanční vzdělávání. V chytrých telefonech se mohou využívat např. aplikace pro mobilní bankovníctví Figram, My Budget Book, EEBA, Domácí finance jednoduše nebo Šichtovnice. Tyto aplikace jsou ke stažení zdarma nebo za poplatek v internetových obchodech příslušného operátora, výrobce telefonu nebo na Google Play.

3.5.3 Finanční literatura

Jednou z možností, jak rozšiřovat finanční vzdělávání mezi širokou vrstvou obyvatel, je literatura s finanční tematikou. V současnosti jsou možnosti v této oblasti rozličné. Na knižním trhu se objevuje řada odborných publikací na téma financí a s nabídkou přišli i autoři beletristické literatury. Informační brožury a letáky jsou dostupné v různých finančních institucích nebo neziskových organizacích.

Trendem životního stylu dnešní společnosti je využití služeb koučů osobního rozvoje, kteří k životní změně doporučují četbu literatury zahrnující i finanční růst. Služby koučů osobního rozvoje je možné využít přes internet, avšak ne všechny nabídky jsou seriózní.

Knihy nebo ebooky zaměřené na růst finančního potenciálu jsou psané populárně naučným jazykem, zábavnou a poutavou formou s mnoha příběhy ze života. Právě vzdělávání propojené s životním příběhem může čtenáře poučit a ukázat způsob, jak se vyhnout životním problémům spojeným s penězi. Finanční gramotnost je vyučována autory v různých oborech i z různých pohledů, tak aby si každý čtenář našel svůj zájem. Proto je možné setkat se s finanční gramotností v prozaické, básnické, hudební, ale i divadelní či výtvarné podobě.

Různé webové portály, které se zabývají penězi a finančním vzděláváním (financer.com, finmag.cz, penize.cz atd.), uvádí přehledy knih, které kouči osobního a finančního rozvoje doporučují zájemcům sipřečíst, aby na jejich základě dokázali lépe nakládat se svými financemi. Nejčastěji uvádějí následující knihy:

- Napoleon Hill – Myšlení bohatých
- Robert T. Kiyosaki – Bohatý táta, chudý táta
- George S. Clason – Nejbohatší muž v Babylóně
- Denisa Prošková – Kde rostou peníze
- Miloš Filip – Osobní a rodinné bohatství (Kam s penězi, Jak se dobře zajistit, Jak chytře investovat)
- Luboš Smrčka – Osobní a rodinné finance

Uvedené tituly tvoří jen zlomek finanční literatury, která je dostupná v tištěné i elektronické verzi.

3.5.4 Finanční poradenství

Jednou z možností, jak podporovat a rozvíjet finanční gramotnost obyvatelstva, je i finanční poradenství. Ačkoli není význam finančního poradenství přesně vymezen, lidé mají představu o tom, co je předmětem tohoto oboru. Finanční poradenství nabízí služby, jejichž součástí je poradenský systém týkající se investic do různých oblastí. Cílem těchto investic je organizace finanční situace klienta v závislosti na jeho požadavcích a přáních. Finanční poradci provádějí finanční analýzy osobního či rodinného (nebo firemního) rozpočtu, zpracují finanční plán podle možností klientů, jehož plněním by mělo dojít k vyřešení nebo vylepšení finanční situace. Finanční poradci zahrnují do svých služeb nabídky pojištění, investic, spoření, úvěrů a dalších produktů a dále zkomponování vhodné varianty do individuálních finančních plánů klientů tak, aby jim jejich plnění nejen ušetřilo čas a peníze, ale také správně naučilo klienty organizovat vlastní rozpočet a hospodaření s penězi. V České republice však velmi často dochází ke zneužívání tohoto povolání, proto finanční poradenství nemá příliš velkou důvěru (Janda, 2011, s. 21–26).

Mnozí finanční poradci s cílem vlastního obohacení doporučovali produkty, které klientům neprospívaly, a poškodili tak důvěru občanů v serióznost služeb společností, které se finančním poradenstvím zabývají na vysoké profesionální úrovni.

Princip těchto nabídek byl především ve vnucování určitých produktů nebo pyramidových a letadlových strategií.

Ale společností, které nabízejí seriózní finanční poradenství na českém finančním trhu, není málo, a tak občané mohou bez obav využívat služby společností Partners, Broker Consulting, Broker Trust, Fincentrum a mnoha dalších (Zámečník, 2016, online).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 ÚROVEŇ A PROBLEMATIKA FINANČNÍ GRAMOTNOSTI V KONKRÉTNÍCH SKUPINÁCH

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na zjištění úrovně finanční gramotnosti u žáků druhého stupně základních škol pomocí výzkumného šetření. Následně byla provedena analýza získaných dat, na jejichž podkladě byly připraveny návrhy a doporučení pro zlepšení vzdělávacích postupů v této oblasti.

4.1 Cíle výzkumu, formulace výzkumných otázek

Cílem praktické části práce bylo zjistit, jaká je úroveň finanční gramotnosti v konkrétních skupinách, a analyzovat problémy, které se vzděláváním v této oblasti souvisejí, případně poskytnout doporučení pro vzdělávací postupy. Tuto skupinu tvořili žáci druhého stupně základní školy, která se nachází v jedné z městských částí města Plzeň a je nedaleko sídliště. Škola se aktivně zapojuje do různých programů, jak vědomostních, tak sportovních olympiád.

Před zahájením výzkumu po rozpracování teoretického základu byly autorkou stanoveny následující výzkumné otázky:

- Jaká je úroveň finanční gramotnosti současné generace žáků základní školy?
- Jakým finančním pojmům současní žáci základní školy rozumí?
- Jaké dovednosti v oblasti hospodaření s penězi žáci základní školy ovládají?
- Jaké jsou problémy, které souvisejí s výukou finanční gramotnosti?
- Do jaké míry žáci považují finanční vzdělávání za důležité?

Jako základní metoda šetření bylo použito dotazování. Průzkum byl prováděn u žáků na druhém stupni základní školy.

Dotazník jako technika sběru dat nahrazuje strukturovaný rozhovor. Jedná se podstatě o rozhovor, který je respondentům předložen v písemné formě. Výhodou dotazníku je zejména možnost zapojení velkého počtu respondentů. Jako nevýhoda této techniky by mohla být označena anonymita, která ovlivňuje relevantnost výsledků. Zpracovaná data jsem pro přehlednost vložila do výšečových grafů.

4.2 Metodologie výzkumu

Dotazníkové šetření proběhlo anonymně mezi žáky na druhém stupni základní školy. Dotazník vyplnilo 124 žáků 7.–9. tříd. Dotazníky byly rozdány a vyplněny během vyučování. Dotazníky byly žákům distribuovány osobně a žáci je vyplňovali během jedné vyučovací hodiny spolu s učitelem právě probíhajícího předmětu. Na označení položek dotazníku měli žáci k dispozici celou vyučovací hodinu. Většina žáků odevzdala dotazník před uplynutím časového limitu, ale někteří si položky procházeli až do konce vyučovací hodiny.

Všech 124 respondentů odpovědělo na všechny otázky, návratnost dotazníků byla tedy 100 %.

Ačkoli návratnost dotazníků byla úspěšná, při jejich analýze byla brána v potaz možnost, že žáci úmyslně vyplňovali dotazníky nesprávně, protože neuváděli svá jména. Zvláště u otázek týkajících se výše kapesného, pravidelných příjmů nebo způsobu nakládání s vlastními penězi není možné považovat všechny odpovědi za přesně odpovídající skutečnému stavu. Je třeba zohlednit také předpoklad, že někteří žáci odpovídali odlišně od skutečnosti, protože např. nechtěli uvést pravdivé informace o rodině, výši kapesného či vlastním bankovním účtu.

Vyplněné dotazníky jsem analyzovala a výsledky jsem sjednotila a přehledně graficky znázornila.

Dotazník tvořilo 19 uzavřených otázek, které zjišťovaly jednak vědomosti žáků z oblasti finanční gramotnosti a jednak úroveň zapojení žáků do rodinného hospodaření.

Otázky byly sestaveny tak, aby byly přiměřené a srozumitelné věku zkoumaného vzorku respondentů. Respondenti vybírali odpověď z několika možností zatržením zvolené odpovědi.

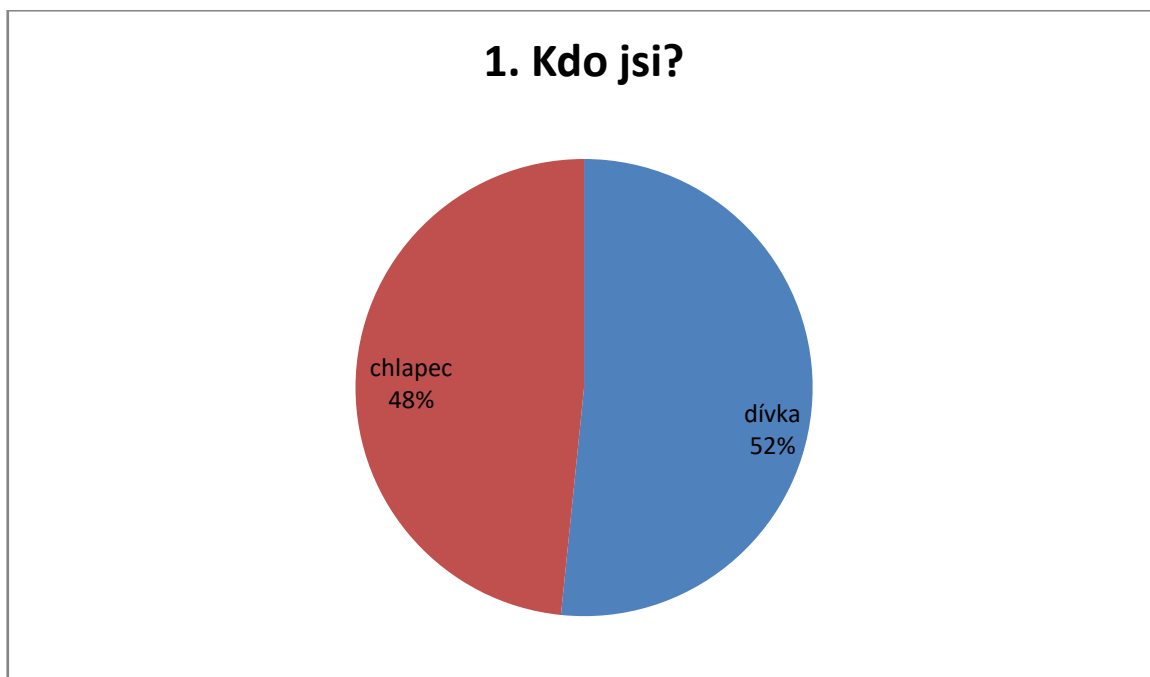
4.3 Výsledky dotazníkového šetření

První otázka dotazníku zjišťovala pohlaví respondentů. Podle odpovědí se dotazníkového šetření zúčastnilo 64 dívek a 60 chlapců. Procentuální vyjádření počtu je znázorněno v grafu 1.

Z pedagogických a psychologických výzkumů je všeobecně známo, že dívky jsou v učení zodpovědnější než chlapci. V případě finanční gramotnosti však podle názoru autorky není velký rozdíl mezi pohlavími. Úroveň finanční gramotnosti nejvíce ovlivňuje rodinná výchova, vliv skupiny vrstevníků a osobní povahové vlastnosti.

Velkou roli ve finančním vzdělávání hraje i finanční vzdělávání ve škole, protože pro některé děti je to jediné setkání s těmito informacemi v životě. Zvláště to platí o dětech, které pocházejí z rodin s nízkým socioekonomickým statusem.

Odpovědi na otázku č. 1.

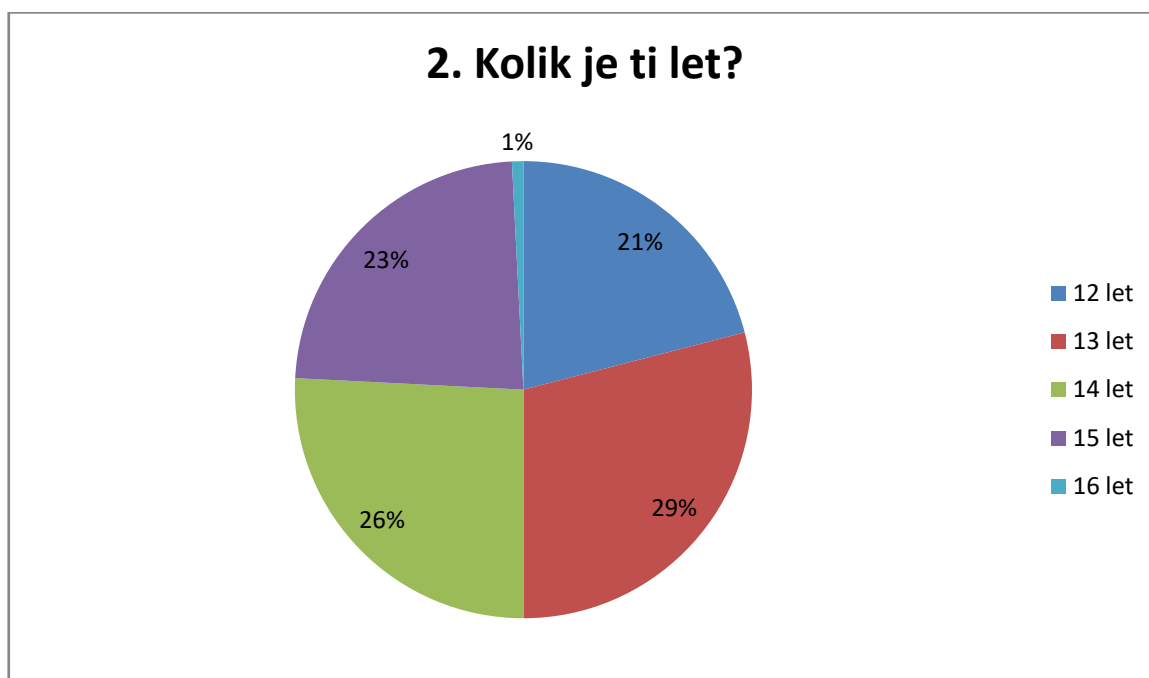

Zdroj: Vlastní zpracování.

Druhá otázka byla věnována věkovému rozložení respondentů. Výsledky ukazují, že šetření se zúčastnili žáci ve věku 12 až 16 let. Nejvíce zúčastněných bylo ve věku 13 let (36 respondentů) a nejméně bylo ve věku 16 let (1 respondent). Odpovědi na druhou otázku jsou zaznamenány v grafu 2.

V období puberty jsou děti velice citlivé na okolní vlivy, začínají rozvíjet svou samostatnost, výrazně prosazovat vlastní názor, hledají sociální příslušnost k nějaké sociální skupině, kde by získaly svoje místo a postavení. V tomto věku je velmi důležité zvolit správný a citlivý přístup, aby tato věková skupina na rozvoj finanční gramotnosti získala správný náhled a vyvarovala se případným problémům v budoucím životě, které by způsobila finanční negramotnost. Je však důležité mít na paměti, že s výukou finanční problematiky je vhodné začít již u mladších dětí. Současné úpravy výstupů vzdělávání zařazují prvky finanční gramotnosti již do předškolního vzdělávání.

Odpovědi na otázku č. 2.

Zdroj: Vlastní zpracování.

Třetí otázka zjišťovala přehled zařazení žáků do jednotlivých tříd. Respondenti uvedli příslušnost do tříd 7. A, B, 8. A, B a 9. A, B, přičemž nejpočetnější třída byla 7. A (26 žáků) a nejméně početná třída byla 8. A (21 žáků). Počet žáků ve třídě je zaznamenán v grafu 3.

Na druhém stupni základní školy je velký prostor pro výuku finanční gramotnosti. Jak bylo řečeno v kapitole 3.4.2, finanční gramotnost je součástí vzdělávacích oborů Výchova k občanství, Člověk a svět práce, dále zasahuje do oboru Matematika a její aplikace a vzdělávacích oblastí Člověk a jeho svět a Člověk a společnost. Finanční gramotnost je rozvíjena i prostřednictvím průřezových témat Osobnostní a sociální výchova a Mediální výchova. Finanční gramotnost taktéž souvisí i s dalšími typy gramotností, se kterými se navzájem prolíná. Jedná se zejména o gramotnost matematickou, čtenářskou a informační.

Odpovědi na otázku č. 3.

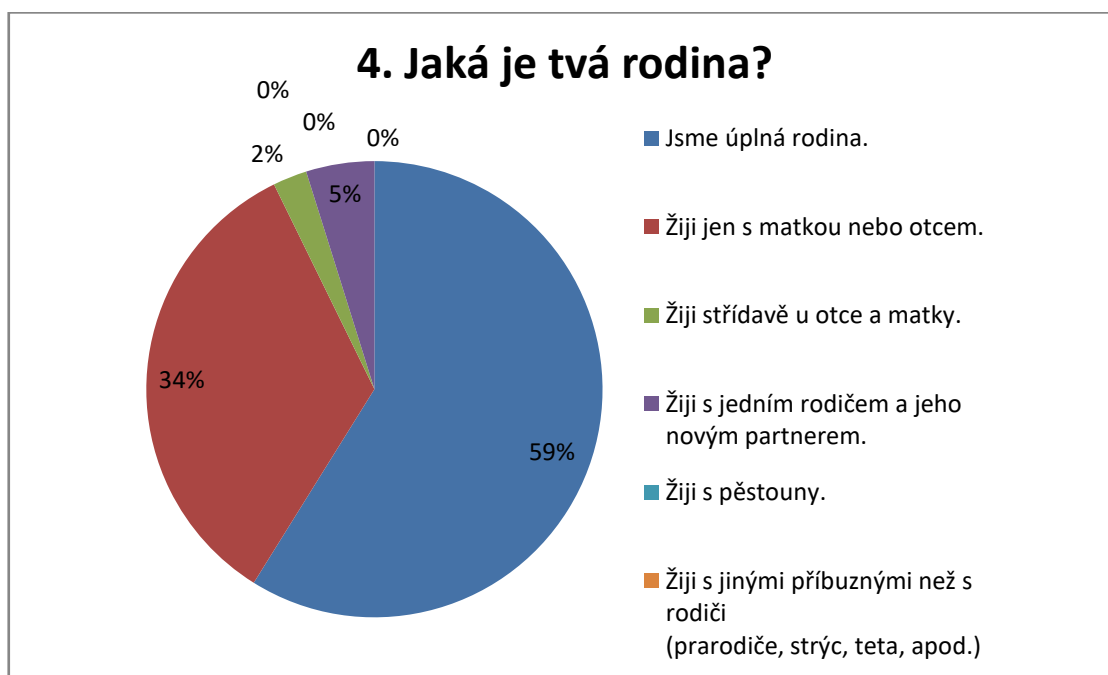

Zdroj: Vlastní zpracování.

Čtvrtá otázka monitorovala rodinné prostředí žáků, z nichž 73 uvedlo, že pochází z úplné rodiny, 42 respondentů žije jen s jedním z rodičů, 3 respondenti jsou ve střídací péči a 6 respondentů žije s jedním rodičem a jeho novým partnerem. Odpovědi na otázky jsou zaznamenány v grafu 4.

Největší roli v rozvoji finanční gramotnosti hraje rodinná výchova. Dítě přejímá vzorce chování, myšlení i jednání od své rodiny, přebírá nicméně přístupy vhodné i nevhodné. Proto se s velkou pravděpodobností stává, že si děti z rodinného prostředí, kde mají rodiče nízkou úroveň finanční gramotnosti, do dospělosti přenesou stejný životní model. Není tomuale tak vždy. Největší riziko nízké úrovně finanční gramotnosti mají děti z rodin s nízkým socioekonomickým statusem, děti v pěstounské péči, jejichž biologičtí rodiče mají nízkou úroveň finanční gramotnosti. Často jsou nízkou úrovní finanční gramotnosti ohrožené ale také děti, jejichž rodiče jsou pracovně vytíženi a chybějící společný čas dětem kompenzují nákupem drahých věcí nebo příliš vysokými částkami kapesného. Do skupiny dětí ohrožených rizikem nízké finanční gramotnosti lze zařadit i děti z rodin s vysokými příjmy, které nejsou vedeny k vnímání hodnoty peněz a optimálnímu hospodaření s finančními prostředky.

Odovědi na otázku č. 4.

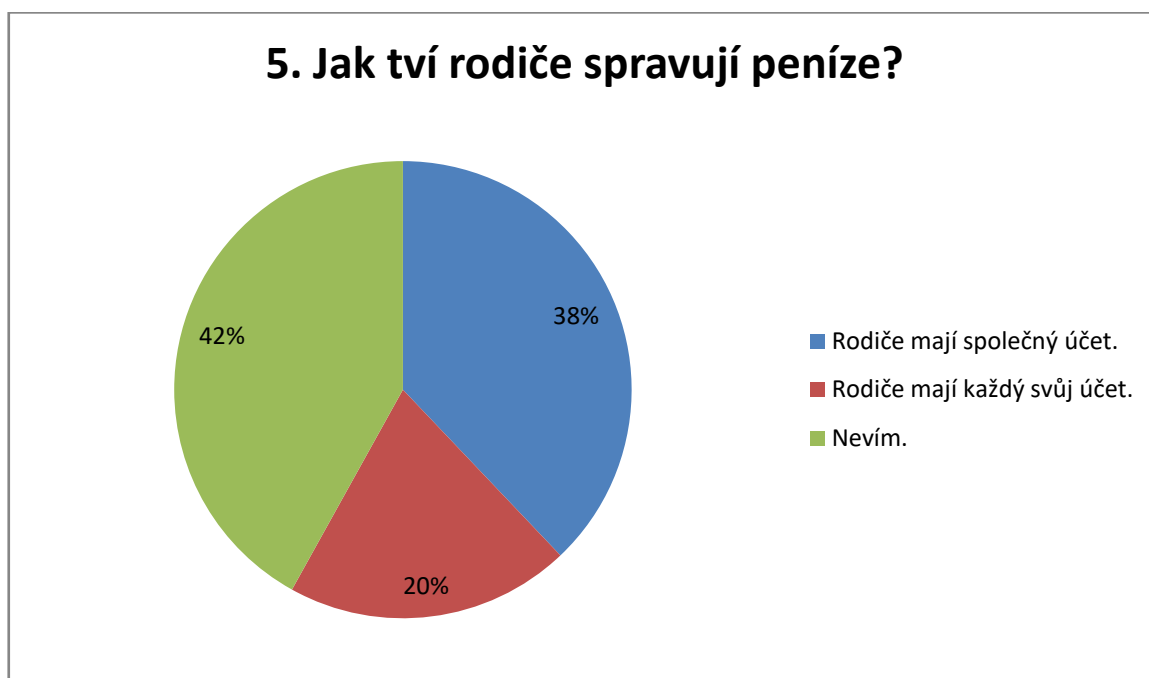
Zdroj: Vlastní zpracování.

Pátá otázka zkoumala způsob, jakým rodiče respondentů spravují peníze v rodinném rozpočtu. Ze 124 uvedlo 47 respondentů, že rodiče mají společný účet, 25 z nich označilo možnost, že každý z rodičů má vlastní účet, a 52 respondentům není známo, jakým způsobem rodiče peníze spravují. Výsledky jsou zaznamenány v grafu 5.

Společné vedení rodinného rozpočtu by mělo být součástí společného života každé rodiny. Tvorba rodinného rozpočtu se dotýká všech členů rodiny, a to jak dospělých, tak i dětí. Jeden společný účet pro oba partnery v rodině dnes není běžným trendem, často si rodiče zachovávají své vlastní účty, ke kterým mají přístup oba z rodičů. Také je běžné, že k vlastnímu účtu má přístup pouze jeden z rodičů. V rámci budoucího samostatného života dítěte je potřeba, aby rodiče o vedení bankovních účtů své děti informovali a na vlastním příkladu jim ukazovali, z jakých možností mohou vybírat, jaké dovednosti s vedením účtu je důležité si osvojit a jakým chybám se v budoucnosti vyvarovat.

Podle dotazníkového šetření je zřejmé, že mnoho rodičů děti s vedením bankovního účtu a dalšími náležitostmi, které se týkají jeho správy, neseznamuje.

Odpovědi na otázku č. 5.

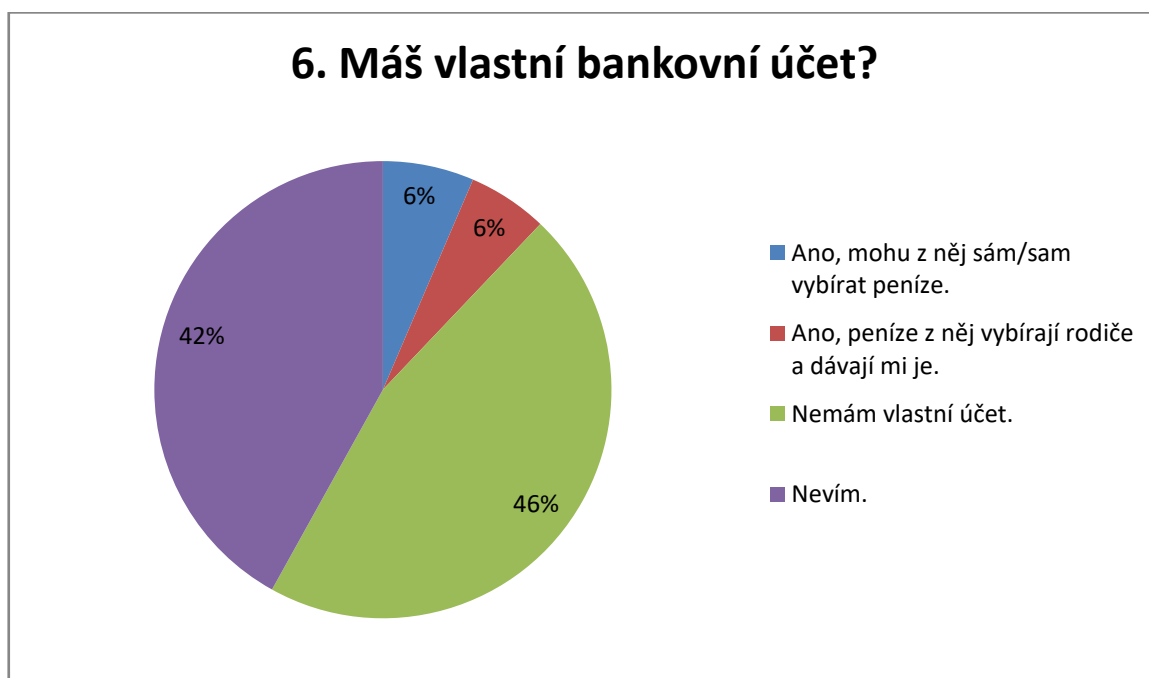

Zdroj: Vlastní zpracování.

Šestá otázka vedla ke zjištění, zda respondenti mají svůj vlastní účet. Osm dotázaných uvedlo, že mají zřízený vlastní účet a sami si z něj mohou vybírat peníze. Sedm respondentů má svůj vlastní účet, ale peníze z něj vybírají rodiče. Dle odpovědí nemá vlastní účet 57 dotázaných žáků a 52 respondenti si nejsou vědomi, zda vlastní účet mají. Odpovědi jsou zaznamenány v grafu 6.

Některé bankovní společnosti nabízejí rodinám možnost založit dítěti tzv. dětské konto. Jedná se bankovní účet, kam lze pro dítě ukládat finanční částky. Avšak peníze na dětských účtech jsou zhodnocovány jen minimálně, a tak je rodičům doporučováno založit dítěti raději stavební spoření, které nabízejí v tomto směru lepší podmínky. V určitém věku, zpravidla při dovršení 15 let, dítě získá k účtu platební kartu a může s penězi samostatně nakládat. Jak je zřejmé z výzkumu, rodiče tuto možnost využívají jen zřídka a s dětmi o možnostech dětského konta nekomunikují.

Odpovědi na otázku č. 6.

Zdroj: Vlastní zpracování.

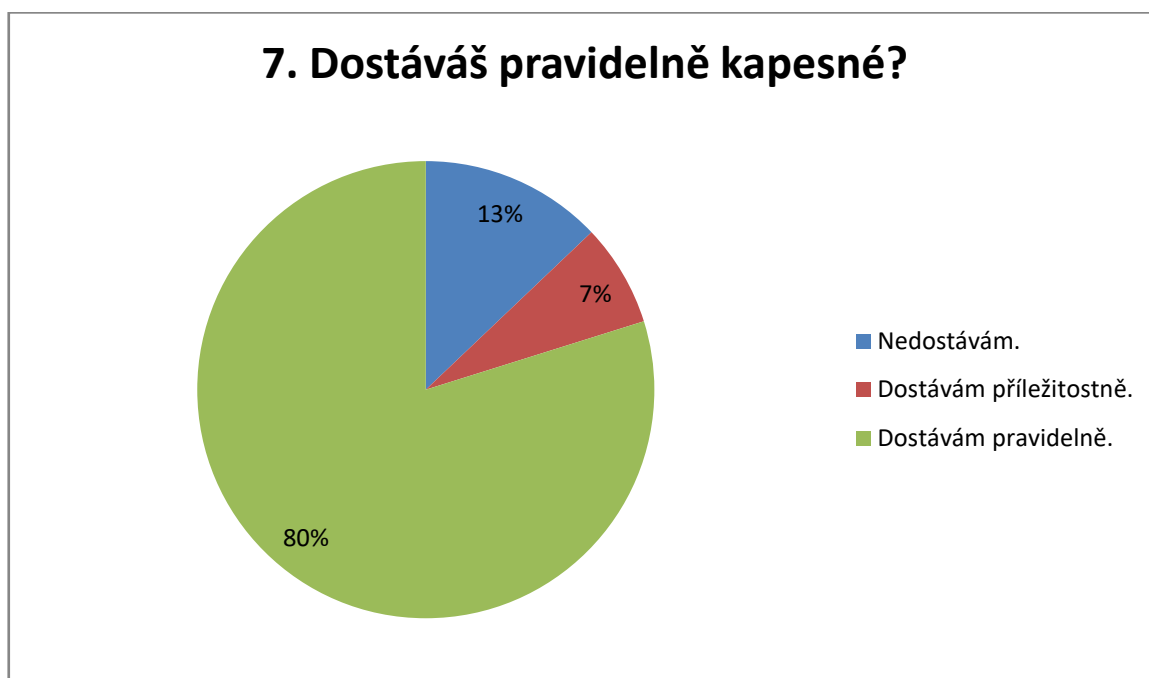
V sedmé otázce respondenti uváděli, zda dostávají pravidelně kapesné. Ze 124 respondentů 16 kapesné nedostává, 9 dostává kapesné příležitostně a 99 respondentů, tedy naprostá většina dotázaných, pravidelně kapesné dostává. Žáci uváděli široké spektrum výše kapesného od 100 Kč až po 1500 Kč. Nejvíce respondentů dostává pravidelné kapesné ve výši 300 Kč. Odpovědi na otázku č. 7 jsou zaznamenány v grafu 7.

Kapesné je první pravidelný finanční příjem, který děti získávají. Každá rodina má výši kapesného nastavenou jinak. Optimální výše kapesného není odbornými zdroji přesně stanovena, je závislá na individuálních rozhodnutích každého rodiče, jejich finančních možnostech a potřebách dítěte. Hospodařením s kapesným děti postupně získávají zkušenosti s nakládáním s finančními prostředky, je proto vhodné, aby jim rodiče šli dobrým příkladem. Zapotřebí je i důslednosti, aby děti byly schopné přijmout za své finance odpovědnost.

Pokud dítě při hospodaření s kapesným udělá chybu, má velkou šanci se z ní poučit do budoucího života, až bude samostatně nakládat s veškerými svými vlastními příjmy. Je výhodnější učit se hospodařit s malými finančními částkami než se dostat do potíží při nevhodném nakládání s příjmem v dospělosti.

Odovědi na otázku č. 7.

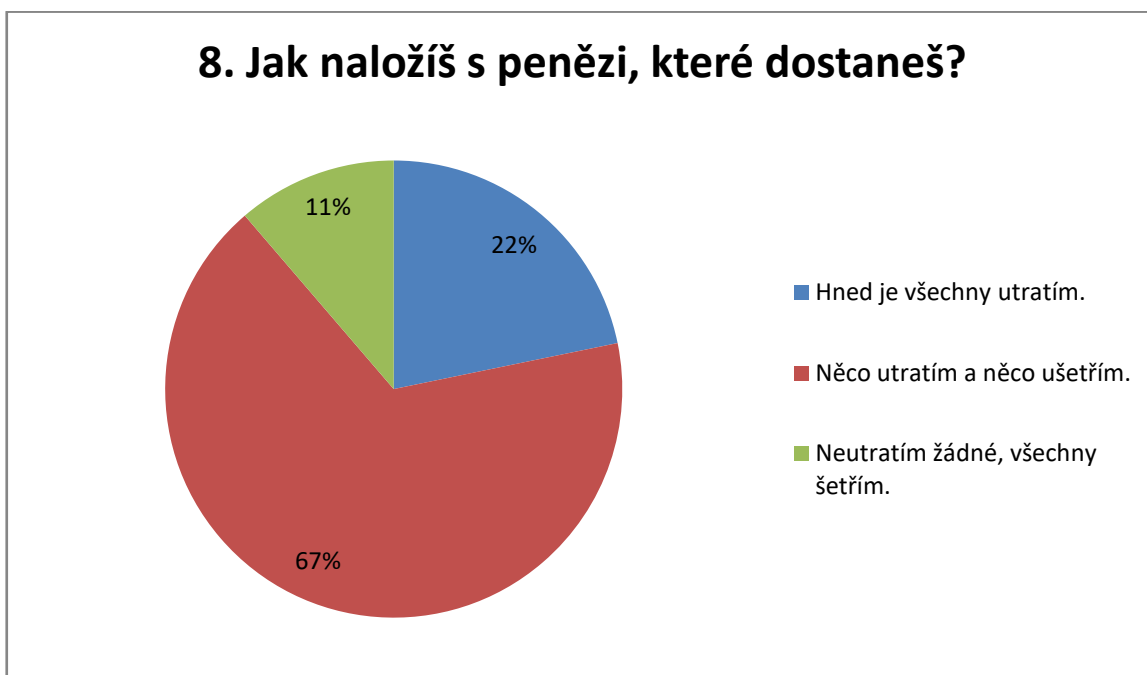
Zdroj: Vlastní zpracování.

V osmé otázce respondenti vybírali odpověď, která nejlépe vystihuje, jakým způsobem se svými penězi nakládají. Většina respondentů (83 dotázaných) je částečně utratí a něco ušetří, 27 respondentů peníze utratí ihned, 14 respondentů všechny své peníze šetří. Odpovědi na otázku jsou zaznamenány v grafu 8.

Nakládání s vlastními penězi je velmi vhodné učení pro budoucí správu osobního a rodinného rozpočtu v dospělosti. Dotázaní žáci většinou se svými prostředky nakládají rozvážně, část utratí a část si ukládají. Tento způsob nakládání s finančními prostředky je velice perspektivním krokem pro budoucí život. Děti by se postupně měly učit nejen od rodičů, ale i ve škole nebo učením sebe sama, jak optimálně vydávat peníze a také jak vhodně zhodnotit uložené částky.

Nezanedbatelné procento dětí utratí hned všechny své peníze. Většinou pochází tyto děti z rodin s nízkým příjmem, které získávají kapesné nepravidelně, nebo naopak z rodin s vysokými příjmy, kdy výši výdajů děti neřeší. Podle názoru autorky je to způsobeno tím, že neumějí naložit se svou finanční svobodou, předvídat a rozvrhnout své výdaje. Je možné předpokládat, že potíže, které jim nastanou při vyčerpání finančních prostředků, je povedou k zamyšlení nad vlastním jednáním a optimalizaci svého chování k penězům v budoucnosti.

Odpovědi na otázku č. 8.

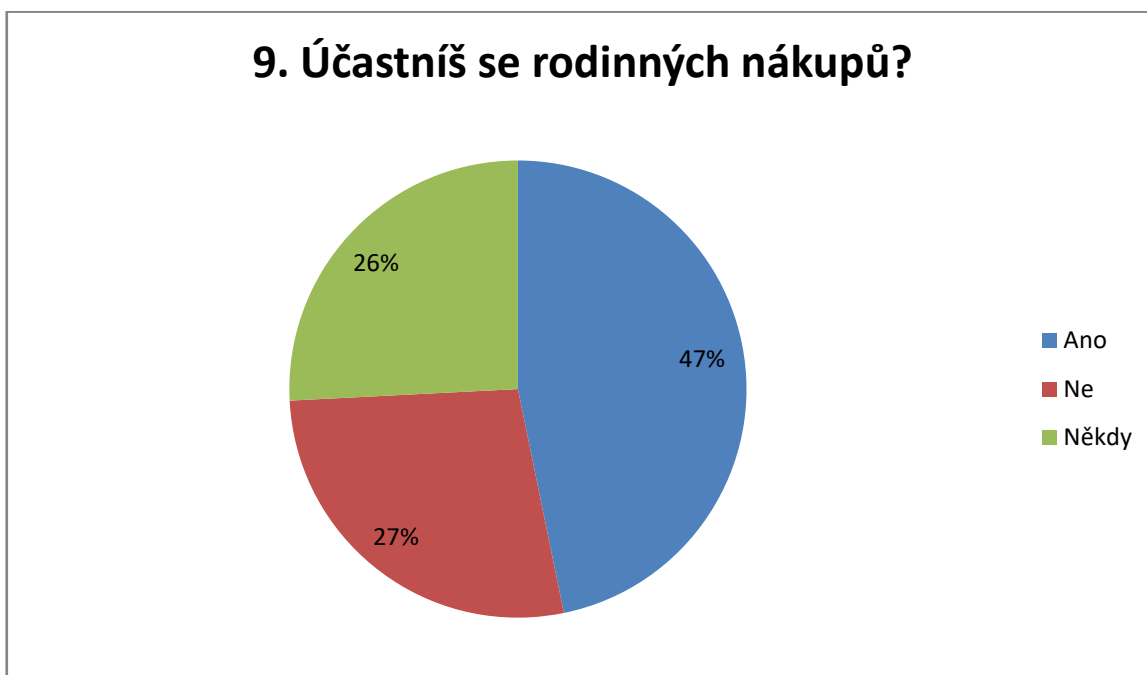

Zdroj: Vlastní zpracování.

V deváté otázce respondenti uváděli, zda se účastní rodinných nákupů. Dle odpovědí se nákupů účastní 58 respondentů, naopak 34 respondentů se nákupů neúčastní a 32 respondentů uvedlo, že se rodinných nákupů účastní jen někdy. Odpovědi jsou zaznamenány v grafu 9.

Když se děti účastní rodinných nákupů, získávají vzor chování svých rodičů. Jejich pohled na nakupování se postupně mění od „chci všechno hned“ přes „mám zájem o toto“ až po „vezmu jen toto, protože to potřebuji“. Rodinný nákup je velice dobrá příležitost, jak využít své znalosti s finančním hospodařením. Již samotné vytváření nákupního seznamu je velmi důležitý krok v organizaci výdajů. Pravidelnou účastí na nákupech získávají děti přehled o cenách zboží, variantách nákupů i způsobech placení.

Odovědi na otázku č. 9.

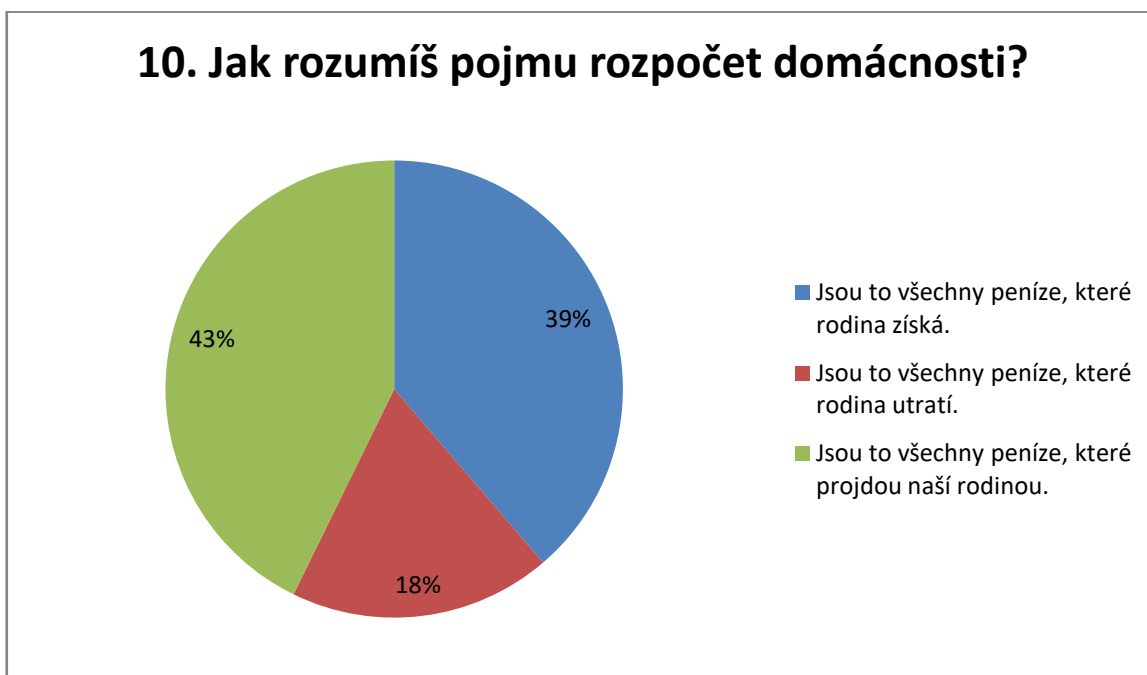

Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 10 již bylo ověřováno, jak dotázaní respondenti chápou pojmy z finanční gramotnosti. Na otázku, jak respondenti rozumí pojmu rozpočet domácnosti, většina volila odpověď „všechny peníze, které projdou naší rodinou“ – 53 respondentů. Avšak velmi podobný počet odpovědí získala i varianta pouze získaných peněz (48), zanedbatelný není ani počet respondentů, kteří si myslí, že to jsou jen peníze utracené (23 respondentů). Nikdo z respondentů neudal, že by pojmu rozpočet nerozuměl. Odpovědi jsou zaznamenány v grafu 10.

Pojmy z oblasti finanční gramotnosti by se měly stát součástí znalostí každého člověka. Přirozené získávání těchto znalostí je pozitivně ovlivňováno nevyřazováním dětí z procesu utváření rodinném rozpočtu a nakládání s ním. I když se děti s pojmy finanční gramotnosti následně seznamují ve škole, právě přímá účast na reálných situacích je pro ně největší zkušeností. Rodiče by dětem měli ukazovat možnosti rodinného rozpočtu, příjmy, výdaje, spoření a další náležitosti, aby položili základ jejich finanční gramotnosti životním příkladem.

Odpovědi na otázku č. 10.

Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 11 byly respondentům nastíněny situace a oni měli za úkol určit tu, která je pro jejich rodinu výhodnější. Naprostá většina respondentů je přesvědčena, že výhodnější je situace, kdy příjem rodiny s rezervou pokryje výdaje (110 respondentů). Jedenáct respondentů si myslí, že je výhodnější situace, kdy výdaje rodiny převyšují příjem a tři respondenti označili jako výhodnější situaci, kdy příjmy rodiny pokryjí výdaje bez rezervy. Nikdo z dotázaných neudal, že by nerozuměl představeným situacím. Odpovědi jsou zaznamenány v grafu 11.

Různé finanční situace doprovázejí život dospělých i dětí v každodenním životě. Některé jsou pro rodinný rozpočet výhodné, některé nikoliv. Dítě by se mělo naučit rozpoznat, o které situace se jedná a jaký vliv na rozpočet mají. Odpovědi na tuto otázku v dotaznících svědčí u dětí o přehledu o tom, co je a není pro rozpočet výhodné. Nezanedbatelný počet odpovědí s volbou převyšujících výdajů jako výhodnější situace byl pravděpodobně způsoben záměnou pojmů příjmy a výdaje nebo chybného přečtení zadání.

Odpovědi na otázku č. 11.

Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 12 respondenti určovali, které příjmy jsou podle jejich názoru pravidelné. Podle 120 respondentů, tedy naprosté většiny dotázaných, mezi pravidelné příjmy patří výplata rodičů a jejich kapesné. Tři respondenti považují za pravidelný příjem letní brigádu a přivýdělek k práci a jeden respondent si myslí, že pravidelný příjem je finanční dárek k narozeninám, výhra na stírací los nebo vánoční prémie rodičů. Podle autorčina názoru respondent, který volil třetí odpověď (žák z 9. B), vybral tuto odpověď z důvodu recese. Odpovědi na otázku jsou zaznamenány v grafu 12.

Pojem pravidelných příjmů do rodinného rozpočtu se ukázal jako velmi dobře pochopený. Pravidelný příjem rodiny je zásadní zdroj finančních prostředků. Pokud rodina takový příjem ztratí, je velmi pravděpodobné až nevyhnutelné, že se v krátké budoucnosti dostane do závažných finančních problémů. Finančně gramotný člověk hledá rychlou a vhodnou variantu obnovení pravidelných příjmů nebo jejich efektivního navýšení. Důležité je, aby pravidelné příjmy pokryly nezbytné výdaje a rodině zůstala rezerva prostředků pro další výdaje nebo zhodnocení zůstatku. Rodiče i vzdělávací instituce by děti měli vést k zodpovědnosti za svůj život a tím i k zajištění zdroje pravidelných příjmů (zaměstnání). Motivace k dalšímu vzdělávání dětí u nich vede k tendenci rozšiřovat si kvalifikaci, rozvíjet svou kariéru a tím i zvětšovat objem svých pravidelných příjmů. Nízká finanční gramotnost je naopak spojena s rizikovýmizpůsobou

řešení finančních potíží, např. s nevýhodnými úvěry, předlužením, kriminálním chováním nebo závislostmi, které způsobují společenský a ekonomický propad jedince nebo celé rodiny směřující ke společenské exkluzi.

Odpovědi na otázku č. 12.

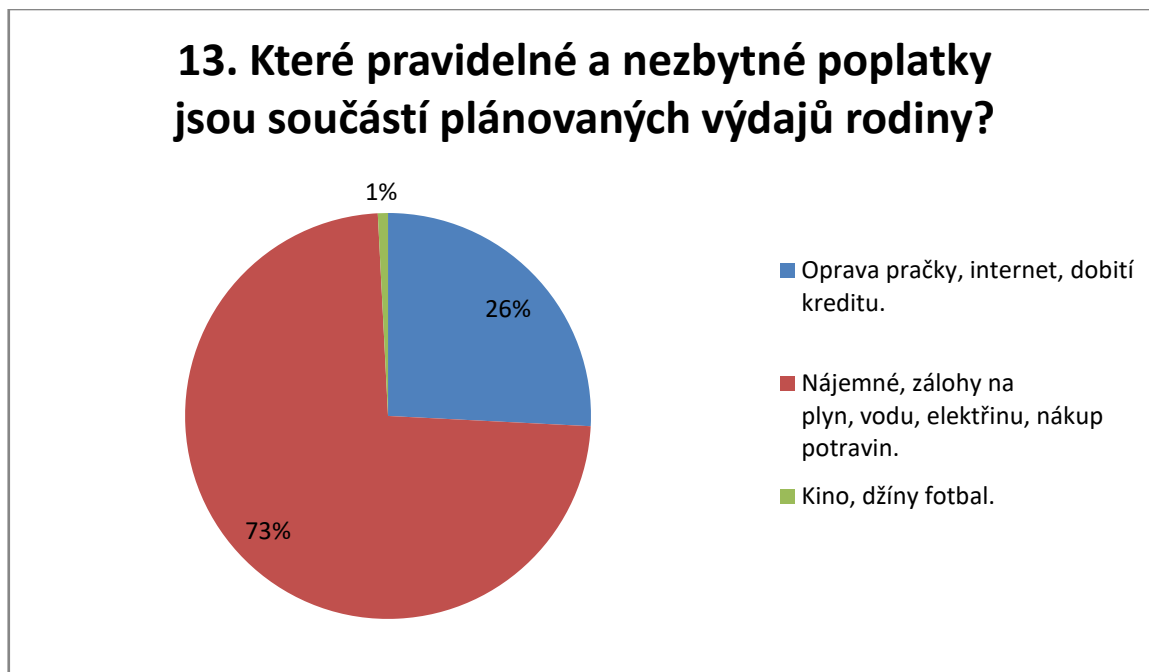
Zdroj: Vlastní zpracování.

Otázka č. 13 zkoumala znalosti respondentů, které se týkají pravidelných výdajů rodiny. Většina respondentů (91 dotázaný) označila jako pravidelné a nezbytné výdaje rodiny nájemné, zálohy na plyn, vodu a elektřinu a nákup potravin. Pro 32 respondenty jsou pravidelnými poplatky oprava pračky, internet a dobití kreditu na mobilní telefon. A jeden respondent považuje za pravidelné poplatky kino, džíny a fotbal. Opět je zde dle autorčina mínění tato volba úmyslná, protože ji volil stejný žák z 9. B jako v předcházející otázce.

Určení priorit v rodinném rozpočtu by děti ve věku okolo 15. roku již měli znát. Náklady spojené s bydlením, jako je nájem a zálohy na energie, činákup potravin jsou prioritními položkami nezbytných výdajů. Je velmi vhodné vést si finanční deník, tedy přehled příjmů, nezbytných i předpokládaných výdajů, ušetřených prostředků apod., aby rodina měla přehled, v jakých oblastech je potřeba přehodnotit objem výdajů nebo změnit výši příjmů. Děti by z procesu utváření i vyhodnocování rodinného rozpočtu neměly být vyřazovány, naopak je velice přínosné, když jsou vedeny k tomu, aby se k rodinnému rozpočtu také vyjadřovaly. Tyto metody je naučí postupům, jak ve svém

budoucím životě nakládat s finančními prostředky, jak správně vyhodnotit priority ve výdajích apod.

Odpovědi na otázku č. 13.

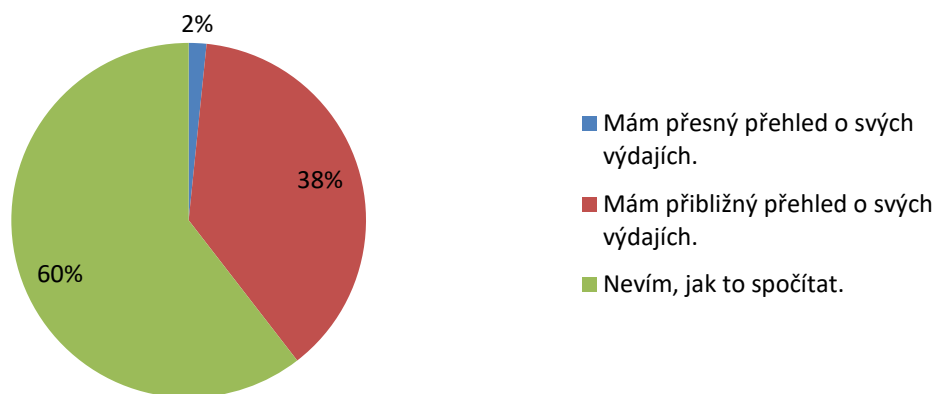
Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 14 respondenti uváděli, zda mají přehled o nákladech, které jejich rodiče za ně platí. Jen dva žáci mají přesný přehled o svých výdajích. Většina respondentů (75 dotázaných) neví, jaké vlastní náklady započítat, a 47 respondentů má jen přibližný přehled o svých výdajích. Odpovědi jsou zaznamenány v grafu 14.

Pro každého člověka je velmi důležité, aby měl přehled nejen o svých příjmech nebo rezervách, ale zejména o svých výdajích. Od výše nezbytných výdajů se následně odvíjí nakládání se zbylými finančními prostředky. Pokud člověk nemá ujasněnou představu o výdajích, nemůže se svými prostředky efektivně nakládat. Ačkoli se v případě žáků jedná „pouze“ o výdaje za obědy, kroužky, dopravu, svačinu nebo nákup oblečení, měli by mít alespoň částečný přehled o jejich výši. Podle odpovědí respondentů však rodiče o výši výdajů s dětmi nemluví a děti také neví, jak si výši svých výdajů spočítat. Cílem výuky finanční gramotnosti ve škole proto často bývá osvojení si dovednosti tyto výdaje vypočítat a najít způsoby řešení jak je optimalizovat.

Odpovědi na otázku č. 14.

14. Dokážeš spočítat, kolik peněz za tebe rodiče platí? (školní obědy, poplatky ve škole, pomůcky, svačiny do školy, ...)

Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 15 respondenti vyjadřovali vlastní představu o prioritních poplatcích v rodinném rozpočtu. Na výběr měli pět položek, které zastupovaly nejčastější výdaje z rodinného rozpočtu. Úkolem bylo vybrat, který z nich má prioritu k úhradě. Naprostá většina 110 respondentů jako prioritní výdaj zvolila úhradu obědů v jídelně. Pro 12 respondentů je potřeba prvotní platby kredit na mobilní telefon a vždy jeden respondent by jako první uhradil návštěvu kina nebo poplatek za stahování filmů. Prvotní úhradu fotbalového zápasu neoznačil nikdo z dotázaných. Odpovědi jsou zaznamenány v grafu 15.

Dovednost určit prioritu výdajů si lze osvojit životní zkušeností. Každá etapa lidského života má různé priority na výdaje. Ve školním věku žáci zatím neřeší nezbytné výdaje, jako je nájem nebo zálohy na energie. V tomto věku se učí rozlišovat, co je důležité a co lze modifikovat na příkladu svého života. Prioritou jsou v tomto věku např. platby za obědy ve školní jídelně, doprava do školy, úhrada volnočasových aktivit nebo školních pomůcek. Většina dětí ve věku zkoumaného vzorku respondentů již tuto představu má. Nezanedbatelný počet odpovědí, kde byla označena volba kreditu na telefon, je podle autorčina názoru způsoben vlivem přílišné závislosti na těchto technologiích. Díky závislosti se pak tato pohyblivá položka stává životní prioritou.

Odpovědi na otázku č. 15.

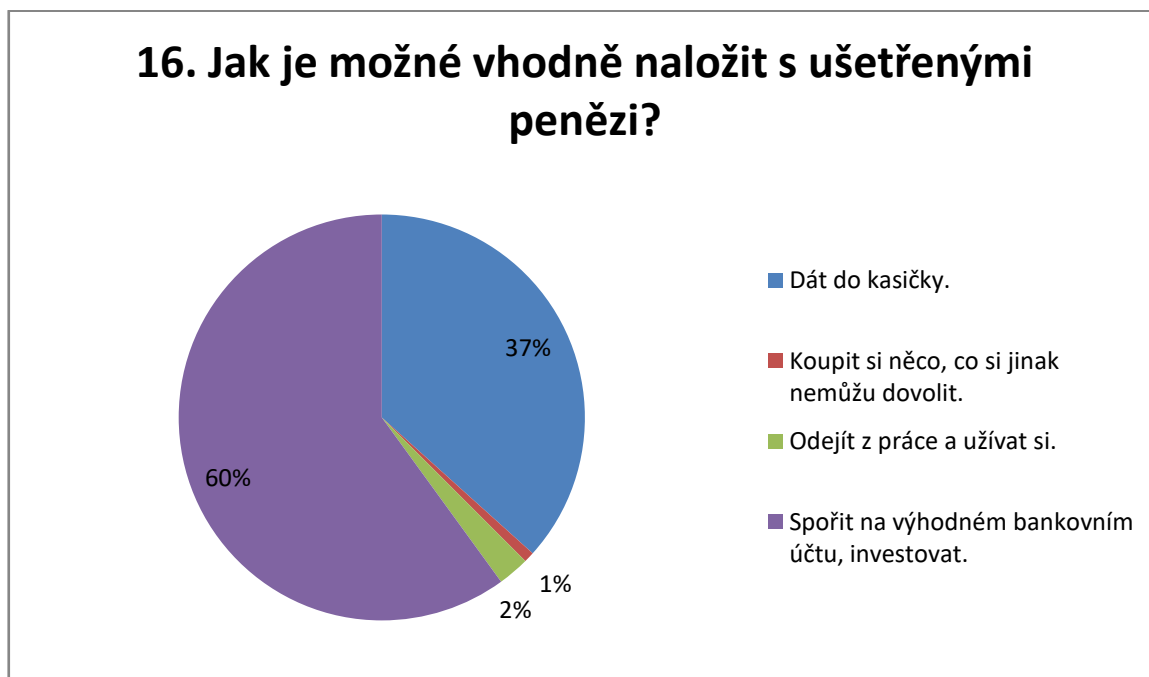
Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 16 byla zkoumána představa respondentů o možnostech, jak lze naložit s ušetřenými penězi. Celkem 110 respondentů uvedlo, že je vhodné spořit na výhodném bankovním účtu a investovat, 44 respondenti by ušetřené peníze dali do kasičky, tři respondenti zvolili možnost odchodu z práce a užívání si, poslední respondent by si koupil něco, co si jinak nemůže dovolit. Odpovědi jsou zaznamenány v grafu 16.

Možnost zhodnocování ušetřených peněz je dnes velice rozvinutý trend. Lidé si mohou vybrat výhodný účet, který obsahuje spořicí složku s pozitivními úroky. Dále jsou diskutovaným trendem současnosti investice. Většinou se jedná např. o investiční fondy, akcie, zlato nebo nemovitosti. Právě tato možnost byla nejčastěji volena v dotazníkovém šetření. Žáci jsou podle názoru autorky velmi ovlivněni diskutovaným tématem investic, které se často objevuje v médiích. Na sociálních sítích je možné vstoupit do kurzů investování (např. na stránkách cyrrus.cz, fio.cz nebo kurzy.cz), nebo využít služeb kouče či poradce v této oblasti. Děti to chápou jako velkou výhodu, avšak je nutné být obezřetný, kam ušetřené finanční prostředkysměřovat, neboť některé investice jsou riskantní nebo pochybné. Pro jejich rozlišení je potřeba vysoká úroveň finanční gramotnosti či spolupráce s profesionálním finančním poradcem. Také varianta šetření do kasičky získala velké procento odpovědí. Dle autorčina mínění u mladších dětí z hlediska finanční gramotnosti postačí, pokud budou chápat základní význam

spoření pro rodinný rozpočet. Ve věku patnácti let již mohou úroveň smýšlení o spoření rozšířit o přehled možností, jejichž využitím lze hodnotit uspořené peníze. Varianta odchodu z práce a nákup věci, kterou si jinak nemůže jedinec dovolit, naopak svědčí o nízké finanční gramotnosti, která stejně jako otázka týkající se nakládání s kapesným vypovídá o neosvojené dovednosti nakládat s finančními prostředky.

Odpovědi na otázku č. 16.

Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 17 se žáci vyjadřovali k výuce finanční gramotnosti ve škole—54 respondenti uvedli, že otázka peněz a hospodaření s nimi je součástí několika předmětů, 68 respondentů uvedlo, že o této problematice ve škole někdy hovoří a dva respondenti vyjádřili, že tuto problematiku ve škole vůbec neřeší. Odpovědi jsou znázorněny v grafu 17.

Jak bylo uvedeno v kapitole 3.3, finanční vzdělávání probíhá dvoupilířovým systémem. Jeden z pilířů finančního vzdělávání tvoří počáteční vzdělávání na základních a středních školách, druhý je tvořen vzděláváním dospělých. Cíle, pojetí a obsah výuky ve školách vyžaduje velkou změnu, aby se z žáka během školní docházky stal samostatný občan schopný maximálně se uplatnit ve společnosti, rozvíjet své schopnosti a dovednosti, a také zvyšovat svou finanční (i jinou) gramotnost. Prvky finančního vzdělávání se zařazují již do vzdělávací nabídky předškolního vzdělávání. Na prvním stupni získávají děti prvotní zkušenosti s financemi formou úloh zaměřených

zejména na matematické dovednosti, a také v přiměřené formě ve vlastivědných a společenskovedních tématech v prvouce a vlastivědě. Na druhém stupni je finanční gramotnost začleněna přímo v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání v oborech zaměřených na společnost, svět práce nebo výchovu k občanství. Jelikož je v některých oborech finanční gramotnost podávána nepřímou, několikrátů to přivedlo k odpovědi, že se otázka peněz a hospodaření s nimi ve škole neprobírá.

Odovědi na otázku č. 17.

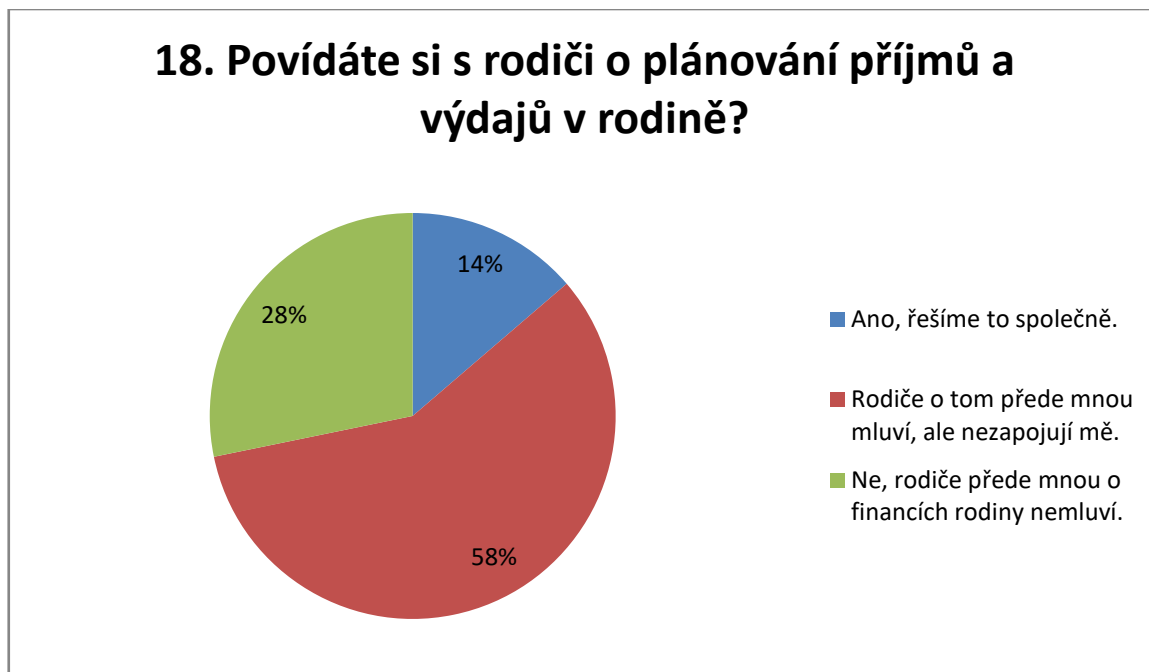
Zdroj: Vlastní zpracování.

Otázka č. 18 zjišťovala, zda si žáci s rodiči povídají o plánování příjmů a výdajů v jejich rodině. Na tuto otázku 72 respondenti uvedli, že rodiče o finančním plánování před nimi mluví, ale nezapojují je do plánování, 35 dotázaných uvedlo, že se finanční otázky řeší bez jeho přítomnosti a 17 řeší finanční plán společně s rodiči. Odovědi na otázku jsou zaznamenány v grafu 18.

Pro své budoucí finanční dovednosti je velmi důležité, aby rodiče své dítě učili o financích přemýšlet. Autorka zastává názor, že je velká chyba ve výchově v rodině, když rodiče řeší finanční situaci v nepřítomnosti svého dítě. Dítě je pak izolováno od finanční reality rodiny a jeho představy o finančních pohybech v rodinném rozpočtu jsou velmi omezené a zkreslené. Ideální případ by byl, kdyby se dítě přímo podle svých možností podílelo na vytváření finančního rozpočtu. Mnohdy názor dítěte a jeho představy o řešení velice napomohou rodičům při řešení finanční situace, se kterou si

sami nevědí rady, protože jejich mysl je zatížena pracovními, rodinnými a dalšími povinnostmi a starostmi.

Odpovědi na otázku č. 18.

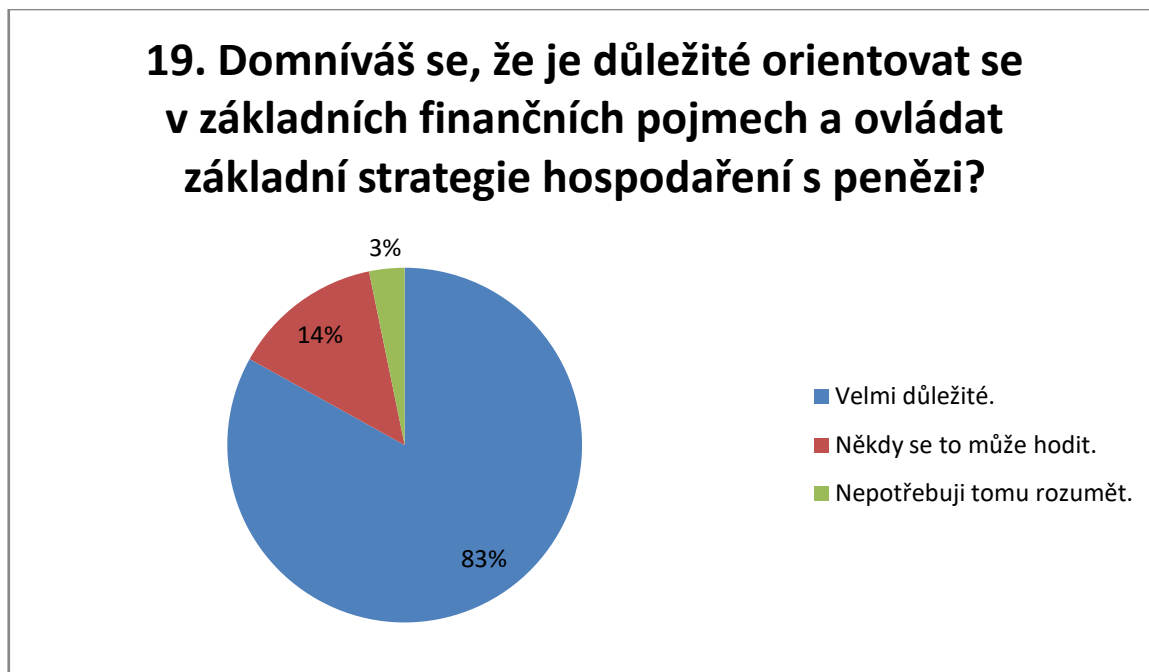
Zdroj: Vlastní zpracování.

V otázce č. 19 respondenti vybírali možnost, která se nejvíce blíží jejich názoru na důležitost orientace ve finančních pojmech a dovednostech hospodaření s penězi. Z celkových 124 dotázaných 103 žáci uvedli, že je velmi důležité orientovat se ve finančních pojmech a hospodaření s penězi, 17 respondentů si myslí, že se jim finanční znalosti a dovednosti někdy můžou hodit a čtyři respondenti nepovažují za nutné tomu rozumět. Odpovědi jsou znázorněny v grafu 19.

Znalost finančních pojmů a strategií hospodaření s penězi je nezbytnou součástí života každého člověka. Ty nejzákladnější znalosti a dovednosti je nutné děti učit již v mladším věku (např. rozeznat bankovky a mince, spočítat si peníze, určit, zda mají dostatek peněz na zakoupení zboží, zvážit nutnost zakoupení dané věci, určit prioritu výdajů nebo spoření). S postupným dospíváním je nutné pojmy i dovednosti rozšiřovat, aby se ve svém samostatném životě byly děti schopné vyhnout možným finančním problémům, dovedly si optimálně zorganizovat osobní i rodinný rozpočet, porozuměly produktům finančního trhu a uměly je vhodně a bezpečně užívat, zvážily možnosti i rizika zhodnocení svých finančních prostředků. O tom, že finanční gramotnost je pro život důležitá a ve vzdělávání obyvatel má již své pevné místo, vypovídá i volba většiny

dotázaných žáků. Zvyšování finanční gramotnosti obecně zvyšuje i úroveň společnosti celého státu.

Odpovědi na otázku č. 19.

Zdroj: Vlastní zpracování.

4.4 Shrnutí dotazníkového šetření

Všichni respondenti z řad žáků 7.–9. ročníků poskytli široké spektrum informací, které charakterizují úroveň finanční gramotnosti na dané základní škole. Vzhledem k tomu, že dotazníkové šetření proběhlo na jedné základní škole, nelze vzorek respondentů považovat za reprezentativní a výsledky jsou platné pouze pro zkoumaný soubor.

Většina respondentů vykazovala dobré znalosti finančních pojmů, které byly předmětem některých položek dotazníků. Značná část respondentů má také optimální představy o nakládání s penězi.

Velká část respondentů je rodiči izolována od řešení finančních záležitostí rodiny a chybí jim možnost nakládat s vlastními penězi na bankovním účtu.

Většina respondentů pravidelně dostává určitou sumu peněz jako kapesné a má představu o tom, jak s ním vhodně naložit.

Většina respondentů si uvědomuje důležitost finančního vzdělávání pro svůj budoucí život a vnímá jeho prvky i ve školní výuce.

Velká část respondentů neovládá dovednost spočítat si výdaje na svoji osobu.

Někteří respondenti nepovažují finanční vzdělávání za důležité.

Malá část respondentů se podílí na řešení rodinného rozpočtu.

Někteří respondenti nedovedou určit prioritu výdajů z osobního nebo rodinného rozpočtu.

4.5 Odpovědi na výzkumné otázky a získané poznatky provedeného výzkumu

V úvodu výzkumné části byly položeny výzkumné otázky.

- **Jaká je úroveň finanční gramotnosti současné generace žáků základní školy?**

Po analýze odpovědí dotazníkového šetření nabyла autorka názoru, že finanční gramotnost má ve vzdělávacím programu základních škol své místo. Žáci rozumí základním finančním pojmům i strategiím hospodaření s penězi a část z nich se svými finančními prostředky již dovede optimálně nakládat. Avšak stále ještě zbývá nemalé procento těch, kteří finanční gramotnost nepovažují za důležitou a nedokáží se orientovat ve finančních pojmech ani vhodně nakládat se získanými prostředky. Tento fakt by mohl zásadním způsobem ovlivnit jejich budoucí život. Proto je velmi důležitá motivace žáků nejen ze strany školy, ale i rodiny k neustálému rozšiřování vlastní finanční gramotnosti, protože finanční trh se vyvíjí a mění spolu s vývojem společnosti. Tím je vyvíjen stálý tlak na úroveň znalostí a dovedností i jejich průběžnou aktualizaci.

- **Jakým finančním pojmům současní žáci základní školy rozumí?**

Na základě výsledků dotazníkového šetření jsem zjistila, že žáci rozumí základním finančním pojmům – příjmy, výdaje, rezerva, prioritní výdajů, pravidelný příjem, kapesné, rodinný rozpočet nebo rozpočet domácnosti, spoření, investice, bankovní účet, rodinný nákup. Většina žáků dokázala správně zareagovat na dotazy, které tyto pojmy obsahovaly, avšak nezanedbatelná část žáků prokazatelně těmto pojmům nerozumí a je nutné jejich finanční gramotnost nadále rozvíjet.

- **Jaké dovednosti v oblasti hospodaření s penězi žáci základní školy ovládají?**

Odpovědi na položky dotazníku poskytly informace o tom, jaké dovednosti v oblasti hospodaření s penězi mají žáci dané věkové skupiny. Někteří žáci již ovládají svůj vlastní bankovní účet a jeho prostřednictvím spravují své finanční prostředky. Většina žáků chápe základní principy spoření a hodnocení peněz, dovede efektivně

nakládat se svým pravidelným příjmem – kapesným. Jen málo žáků si dovede spočítat výdaje na svoji osobu. Většina žáků také dovede nacházet souvislosti financí a běžného života.

- **Jaké jsou problémy, které souvisejí s výukou finanční gramotnosti?**

Výuka finanční gramotnosti probíhá podle názoru autorky ve třech hlavních úrovních. První úroveň výuky finanční gramotnosti tvoří rodinná výchova. Právě v ní spatřuje autorka největší problémzpůsobující nízkou úroveň finanční gramotnosti. Děti mnohdy nemívají dostatečně vhodný vzor ve finančním chování svých rodičů. Jedná se zejména o přístup rodičů k rozpočtu domácnosti, určování prioritních výdajů, nakládání s finanční rezervou rodiny. Další problém identifikuje v tom, že rodiče dětem neumožňují získávat zkušenosti spravováním vlastního bankovního účtu, nebo v izolování dětí od řešení finančních situací rodiny.

Druhou úroveň výuky finanční gramotnosti zajišťuje škola. Škola rozvíjí znalosti a dovednosti žáků získané rodinnou výchovou. Jako největší problémy výuky finanční gramotnosti by autorka označila zejména chybějící základy z rodinné výchovy, na kterých je možné stavět koncepci rozvoje finanční gramotnosti ve škole, dále úroveň znalostí a schopností učitelů vyučujících problematiku finanční gramotnosti a jejich osobní příklad. Velkou roli hraje také motivace se v dané problematice orientovat.

Třetí úroveň výuky finanční gramotnosti tvoří sebevzdělávání. Sebevzdělávání je velmi důležité zejména v druhém pilíři finančního vzdělávání, tedy ve vzdělávání dospělých. Na úrovni základní školy není tato dovednost ještě natolik rozvinuta. Problém nastává, je-li zvolena nevhodná motivace a vykazuje-li žák negativní volní vlastnosti a návyky v souvislosti se znalostí finančních pojmů a dovedností nakládat s penězi. Dalším problémem, který odrazuje žáky od finančního sebevzdělávání, je náročnost textů s finanční tematikou, složitý systém úkonů s finančními prostředky a neustále se měnící obsah a cíle finančního vzdělávání.

- **Do jaké míry žáci považují finanční vzdělávání důležité?**

O zásadní důležitosti finančního vzdělávání ve škole i v životě není pochyb. Žáci je pro svůj život považují za velmi důležité, mnohdy nezbytné. Uvědomují si, že je potřeba se stále v tomto oboru vzdělávat, rozvíjet svoje finanční schopnosti a dovednosti. Cítí potřebu získávat nové informace z finančního světa, neboť finanční produkty a služby na trhu se mění a také jsou stále složitější. Zanedbání finančního

vzdělávání vede nejen k nízké úrovni finanční gramotnosti, ale také k riziku snížení socioekonomického statusu, který může vést až k vyloučení ze společnosti.

4.6 Vyvození závěrů a doporučení pro praxi

Závěry a doporučení pro praxi jsou rozděleny do dvou oblastí.

- **Oblast znalostí finančních pojmů**

Žáci mají poměrně dobré znalosti z oblasti finančních pojmů, je však potřeba vědomosti neustále rozvíjet a doplňovat a tím zvyšovat úroveň své finanční gramotnosti.

- **Doporučení pro praxi**

Podpora a motivace finančního vzdělávání je velmi důležitá. V oblasti školní výuky je potřeba zařazovat přiměřené finanční pojmy již do vzdělávání mladších dětí. Vhodnou motivací pro děti je také účast při hrách a soutěžích na téma finanční gramotnosti. V oblasti rodinné výchovy je důležité podporovat pozitivní myšlení o penězích a umožňovat získávání praktických dovedností nakládání s vlastními finančními prostředky. Pro rozvoj finanční gramotnosti je důležité umožnit dětem podílet se na rozpočtu domácnosti a podporovat jejich osobní rozvoj. Finanční situace je vhodné s dětmi probírat a společně hledat vhodná řešení a postupy. V oblasti sebevzdělávání je vhodné nabídnout možnosti, které jsou atraktivní pro danou věkovou skupinu (např. vhodné vzdělávací pořady v televizních, rozhlasových i internetových médiích), připravit nabídku dětské literatury s tematikou financí a peněz nebo využívat mobilní aplikace s tematikou finančního vzdělávání pro chytré telefony a další zařízení.

- **Oblast dovedností nakládání s finančními prostředky.**

Většina žáků dovede efektivně nakládat se svými finančními prostředky. Je však důležité, aby své dovednosti rozvíjeli a zdokonalovali.

- **Doporučení pro praxi**

Nejlepší způsob, jak si osvojit dovednosti v nakládání s financemi, je osobní praktická zkušenost. V rodinné výchově je důležité dát dětem možnost a prostředky, s jejichž pomocí se mohou naučit pracovat s bankovním účtem, spravovat své finanční prostředky, prožívat úspěch při zvládnání různých finančních situací i pracovat s chybou a vzít si z toho správné ponaučení do života. Rodiče by měli dětem sponzorovat život zdravým způsobem – poskytovat jim pravidelné kapesné, jehož výši nebudou měnit. Jen

tak povedou dítě k návykům efektivního hospodaření s finančními prostředky a probouzet v něm uvažování o dalším možném legálním způsobu získávání finančních prostředků. V rodinné výchově nejvíce působí osobní příklad rodičů a rozmluvy na danou tematiku. Ve školním prostředí je možnost rozvoje finančních dovedností spatřována zejména v řešení praktických úloh s financemi, zapojování do her a soutěží s finanční tematikou nebo podpora aktivit s financemi (např. vybírání peněz na školní výlet, komparace cen různých výrobců školních potřeb před jejich zakoupením, podpora sběru druhotných surovin či poukázky na nákup zboží jako ocenění v různých soutěžích). V oblasti sebevzdělávání je nejlepší způsob osvojování finančních dovedností osobní prožitek a získávání zkušeností pomocí praktických činností.

ZÁVĚR

Práce byla zaměřena na zjištění úrovně finanční gramotnosti a postojů ke vzdělávání v různé oblasti a v různých sociálních skupinách a vrstvách České republiky. V úvodu teoretické části byly definovány základní pojmy související s finanční gramotností. Byla stanovena definice finanční gramotnosti i její složky.

Následně se teoretická část věnovala nízké úrovni finanční gramotnosti, rizikovým skupinám, které jsou nízkou úrovní finanční gramotností ohroženy, a také příčinám a faktorům nízké úrovně finanční gramotnosti a vzorcům chování lidí, kteří jsou finančně negramotní.

Samostatnou kapitolu tvořily důsledky, jež finanční neznalost způsobuje. Postupně bylo popsáno zadlužování obyvatel, úvěry spojené s riziky, dluhová past, exekuce a oddlužení neboli osobní bankrot.

V práci byla zdůrazněna potřeba finančního vzdělávání obyvatelstva a nastíněn systém, jakým je finanční vzdělávání realizováno v České republice pomocí dvou zásadních pilířů. První z nich tvoří finanční vzdělávání v počátečním vzdělávání na základních školách, které je ukotveno v příslušných Rámcových vzdělávacích programech. Druhý pilíř tvoří finanční vzdělávání dospělých, vycházející z potřeb současné společnosti.

Podporu a rozvoj finančního vzdělávání zajišťují příslušná ministerstva ve spolupráci s médii, sociálními institucemi, neziskovými organizacemi aangažovanými jednotlivci tak, aby se dostaly ke všem vrstvám obyvatel.

V praktické části bylo zjišťováno, jaká je finanční gramotnost v konkrétní skupině obyvatel, tedy vzorku žáků druhého stupně menší základní školy, která je situována v městské části Plzně poblíž sídliště. Byla provedena analýza problémů, které se vzděláváním v této oblasti souvisejí a poskytnuta doporučení pro vzdělávací postupy. Jako základní metoda šetření bylo použito dotazování.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 124 žáků druhého stupně základní školy. Žáci odpovídali na uzavřené otázky, které zjišťovaly úroveň jejich finanční gramotnosti. Většina žáků vykazovala velmi dobré znalosti finančních pojmů, které byly dotazovány v některých položkách dotazníků. Průzkumem bylo zjištěno, že velká část žáků má také optimální představy způsobech nakládání s penězi.

Velká část žáků je rodiči izolována od řešení finančních záležitostí rodiny a chybí jim možnost nakládat s vlastními penězi na bankovním účtu.

Žáci pravidelně dostávají určitou sumu peněz jako kapesné a mají představu o tom, jak s ním efektivně naložit.

Na druhém stupni základní školy jsou žáci schopní si uvědomit, jak je finanční vzdělávání důležité pro jejich budoucí život, a vnímají jeho prvky i ve školní výuce.

Někteří žáci jsou vedeni k tomu, aby se podíleli na rozpočtu domácnosti.

Výzkumem však také bylo zjištěno, že velká část žáků si nedovede spočítat náklady na svoji osobu, že někteří žáci nepovažují finanční vzdělávání za důležité a že někteří žáci nedovedou určit prioritu výdajů z osobního nebo rodinného rozpočtu.

Po ukončení výzkumu byly zodpovězeny formulované stanovené otázky:

- Jaká je úroveň finanční gramotnosti současné generace žáků základní školy?
- Jakým finančním pojmům současní žáci základní školy rozumí?
- Jaké dovednosti v oblasti hospodaření s penězi žáci základní školy ovládají?
- Jaké jsou problémy, které souvisejí s výukou finanční gramotnosti?
- Do jaké míry žáci považují finanční vzdělávání za důležité?

V závěru praktické části byla formulována doporučení pro další praxi. Žáci by měli být svými rodiči vedeni k samostatnosti, optimálnímu nakládání s penězi i používání nástrojů ke spravování peněz. Škola podporuje rozvoj finanční gramotnosti z různých hledisek např. zařazením finanční gramotnosti do vzdělávacího programu, účastí žáků na hrách a soutěžích zaměřených na finanční problematiku. Velkou roli hraje i sebevzdělávání žáků, které by mělo být přiměřené individuálním potřebám každého žáka.

Dotazníkové šetření přineslo značné množství velmi zajímavých výsledků, které však nejde s ohledem na samotný charakter výzkumu zobecnit, a je nutné dodat, že tyto výsledky jsou platné pouze pro daný vzorek respondentů vybraných pro tuto práci.

Zpracování této práce bylo pro autorku velmi obohacující a ovlivnilo ji i v osobním finančním životě.

SEZNAM LITERATURY

Publikace

BALABÁN, Zdeněk. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Cofet, 2011. 416 s. ISBN 978-80-904396-1-0.

CARLYLE, Marie-Claire. *Jak se stát magnetem na peníze*. Praha: Metafora, 2010. ISBN 978-80-7359-272-1.

DVOŘÁKOVÁ, Zuzana a Luboš SMRČKA, a kol. *Finanční vzdělávání pro střední školy*. Praha: C. H. Beck. 2011. ISBN 978-80-7400-008-9.

EKER, T. Harv. *Jak myslí milionáři: staňte se mistrem ve hře financí*. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-135-7

HESOVÁ, Alena a Eva ZELENDOVÁ. *Finanční gramotnost ve výuce: metodická příručka*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP, 2011. 59 s. ISBN 978-80- 86856-76-6.

HÜNDL, Vojtěch. *Výsledky měření úrovně finanční gramotnosti dospělé populace České republiky 2015*. Praha: Ppmfactumresearch s.r.o., 2016. ISBN neuvedeno.

JANDA, Josef. *Spořit nebo investovat?*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 167 s. ISBN 9788024736709.

KOCIÁNOVÁ, Helena. *Finanční gramotnost v kostce, aneb, Co Vás neměl kdo naučit*. Olomouc: ANAG, 2012, 151 s. ISBN 978-80-7263-767-6.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-x.

NOVESKÝ, Ivan, et al. *Slabikář finanční gramotnosti*. 1. vydání. Praha: COFET, a.s., 2009. 448 s. ISBN 978-80-254-4207-4.

PETÝRKOVÁ, Lenka a Pavlína CHMELAŘOVÁ. *Základy finanční gramotnosti*. 1. vyd. Praha: GenerationEurope, 2011. 94 s. ISBN 978-80-904974-8-1.

SEKOT, Aleš. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 193 s. ISBN 9788021052611

ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*. 1. vyd. Praha: Miroslav Škvára, 2011, 219 s. ISBN 978-809-0482-302.

VRBKOVÁ, Lucie. *Už nikdy dlužníkem*. Praha: Cofet, 2009. 97 s. ISBN 978-80-904396-0-3.

ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie*. 2nd ed. Linde Praha, a.s., 2002, ISBN 80-7201-381-5.

Elektronické zdroje

Definice finanční gramotnosti. Metodický portál RVP [online]. 2013 [cit. 2018-02-17]. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>.

Hlavní zjištění PISA 2012 [online]. 2013 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: http://www.pisa2012.cz/articles/files/Hlavni_zjisteni_PISA2012.pdf

Kolektiv autorů: *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele základní školy*. Plzeň: ZČU, 2011. ISBN 978-80-261-0053-9. Dostupné z www.cerop.cz.

KOREČKOVÁ, Lenka. *Nejlépe se o své peníze starají bohatí: Ve finanční gramotnosti nejvíc pokulhávají chudí lidé ze severu Čech*. [online]. 5. 10. 2016 [cit. 2018-03-21]. Dostupné z: <http://www.blesk.cz/clanek/radce-penize/422460/nejlepe-se-o-sve-penize-staraji-bohati-ve-financni-gramotnosti-nejvic-pokulhavaji-chudi-lide-ze-severu-zech.html>

Národní strategie finančního vzdělávání [online]. 2010 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: http://www.vzdelavani2020.cz/images_obsah/dokumenty/knihovna-koncepci/financni-vzdelavani/narodni_strategie_financniho_vzdelavani_mf2010.pdf.

Ochrana spotřebitele a finanční gramotnost [online]. 2013 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/cs/spotrebitel/>

PRINCIPY NEZÁVISLOSTI V OBLASTI FINANČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ [online]. 2013 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/principy-nezavislosti-v-oblasti-financniho-vzdelavani>.

Průzkum České spořitelny: Zájem lidí o finanční osvětu je malý, pomoci mohou školy [online]. 2012 [cit. 2016-03-11]. Dostupné z: <http://www.bankovnipoplatky.com/pruzkum-ceske-sporitelny-zajem-lidi-o-financni-osvetu-je-maly-pomoci-mohou-skoly-17124.html>

PSFV.Zadlužení a předlužení [online]. 12. 2. 2018. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.psfv.cz/cs/rodinne-finance/zadluzeni-a-predluzeni>

Výzkumy k finanční gramotnosti [online]. 2012 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406>

ZÁMEČNÍK, Petr. *Finančně poradenské společnosti v 1. pol. 2016: Radost i zklamání*[online]. 8. 9. 2012 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.investujeme.cz/clanky/financne-poradenske-spolecnosti-v-1-pol-2016-radost-i-zklamani/>

Příloha 1

Dotazník pro žáky druhého stupně základní školy.

1. Kdo jsi?

- Chlapec
- Dívka

2. Kolik je ti let?

.....

3. Kterou třídu navštěvuješ?

.....

4. Jaká je tvá rodina?

- Jsme úplná rodina.
- Žiji jen s matkou nebo otcem.
- Žiji střídavě u otce a matky.
- Žiji s jedním rodičem a jeho novým partnerem.
- Žiji s pěstouny.
- Žiji s jinými příbuznými než s rodiči (prarodiče, strýc, teta).
- Žiji v dětském domově.

5. Jak tví rodiče spravují peníze?

- Rodiče mají společný účet.
- Rodiče mají každý svůj vlastní účet.
- Nevím.

6. Máš vlastní bankovní účet?

- Ano, mohu z něj sám/sama vybírat peníze.
- Ano, peníze z něj vybírají rodiče a dávají mi je.
- Nemám vlastní účet.
- Nevím.

7. Dostáváš pravidelně kapesné?

- Nedostávám.
- Dostávám příležitostně.
- Dostávám pravidelně .... Kč.

8. Jak naložíš s penězi, které dostaneš?
- Hned je všechny utratím.
  - Něco utratím a něco ušetřím.
  - Neutratím žádné, všechny šetřím.
9. Účastníš se rodinných nákupů?
- Ano.
  - Ne.
  - Někdy.
10. Jak rozumíš pojmu rozpočet domácnosti?
- Jsou to všechny peníze, které naše rodina získá – výplaty rodičů, když něco prodáme, peníze od babičky apod.
  - Jsou to všechny peníze, které rodina utratí – poplatky, nákupy, zábava apod.
  - Jsou to všechny peníze, které projdou naší rodinou – příjmy, výdaje a jejich plánování.
  - Nerozumím pojmu.
11. Jaká situace je pro vaši rodinu výhodnější?
- Příjmy rodiny pokryjí výdaje bez rezervy.
  - Výdaje rodiny převyšují příjem.
  - Příjem rodiny s rezervou pokryje výdaje.
  - Nevím.
12. Které příjmy jsou podle tvého názoru pravidelné?
- Výplata rodičů, tvoje kapesné.
  - Letní brigáda, přivýdělek k práci.
  - Finanční dárek k narozeninám, výhra na stírací los, vánoční prémie rodičů.
13. Které pravidelné a nezbytné poplatky jsou součástí plánovaných výdajů rodiny?
- Oprava pračky, internet, dobití kreditu na mobilní telefon.
  - Nájemné, zálohy na plyn, vodu a elektřinu, nákup potravin.
  - Kino, džíny, fotbal.

14. Dovedeš spočítat, kolik peněz za tebe rodiče platí? (školní obědy, poplatky ve škole, pomůcky, svačiny do školy apod.)
- Mám přesný přehled o svých výdajích.
  - Mám přibližný přehled o svých výdajích.
  - Nevím, jak to spočítat.
15. Kterou z položek seznamu výdajů je potřeba zaplatit jako první?
- Návštěva kina.
  - Fotbalový zápas.
  - Kredit na telefon.
  - Obědy v jídelně.
  - Poplatek za stahování filmů z internetu.
16. Jak je možné vhodně naložit s ušetřenými penězi?
- Dát do kasičky.
  - Koupit si něco, co si jinak nemůžu dovolit.
  - Odejít z práce a užívat si.
  - Spořit na výhodném bankovním účtu, investovat.
17. Probíráte otázky peněz a hospodaření s nimi ve škole?
- Ano, jsou součástí několika předmětů.
  - Někdy o tom mluvíme.
  - Ne, nikdy jsem o tom ve škole neslyšel/a.
18. Povídáte si s rodiči o plánování příjmů a výdajů v rodině?
- Ano, řešíme to společně.
  - Rodiče o tom přede mnou mluví, ale nezapojují mě.
  - Ne, rodiče přede mnou o financích rodiny nemluví.
19. Domníváš se, že je důležité umět se orientovat ve finančních pojmech a ovládat základní strategie hospodaření s penězi?
- Velmi důležité.
  - Někdy se to může hodit.
  - Nepotřebuji tomu rozumět.